

Σχολική επίδοση: κοινωνικοί, ψυχικοί και σωματικοί παράγοντες Μέρος Α: Μεθοδολογία της έρευνας και σχέση της σχολικής επίδοσης με κοινωνικούς παράγοντες

Κ. Σώκου-Μπάδα, Σ. Παντελάκης, Ρ. Παπαθεοφίλου, Σ. Δοξιάδης^{1,2}

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Η εργασία αυτή παροισιάζει έρευνα που έγινε από διεπιστημονική ομάδα του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού. Στόχος της ήταν η διερεύνηση κοινωνικών, ψυχικών και παραγόντων υγείας που συντελούν στη σχολική επίδοση και κυρίως στην αποτυχία μαθητών του Δημοτικού. Περιγράφεται η μέθοδος και το δείγμα όλης της έρευνας και παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα που αφορούν τους κοινωνικούς παράγοντες. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 602 μαθητές της Α και Β τάξης του Δημοτικού. Η επιλογή του δείγματος έγινε από περιοχές της Αθήνας και του Πειραιά, που κρίθηκαν από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία ως αντιπροσωπευτικές του κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου του ευρύτερου πληθυσμού της πρωτεύουσας. Κριτήριο για την επιλογή των μαθητών ήταν η σχολική τους επίδοση. Η συλλογή των κοινωνικών στοιχείων έγινε με ερωτηματολόγια προς τους γονείς του δείγματος. Αναφέρονται τα σημαντικότερα ευρήματα που αφορούν τους κοινωνικούς παράγοντες. Βρέθηκε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της σχολικής επίδοσης του παιδιού με την εκπαίδευση του πατέρα, το επάγγελμα του πατέρα, τη μόρφωση της μητέρας τον αριθμό των αδερφών και τις προσδοκίες της μητέρας, για τη μελλοντική μόρφωση του παιδιού. Το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας είχε στατιστικά σημαντική σχέση με τις προσδοκίες της για τη μελλοντική μόρφωση του παιδιού της. Η επίδοση του παιδιού συσχετιζόταν επίσης με την πυκνότητα της κατοικίας και τον αριθμό των βιβλίων στο σπίτι. Οι δύο τελευταίοι παράμετροι συσχετίζονται με το μορφωτικό επίπεδο των γονιών. Συμπερασματικά, η έρευνα έδειξε ότι η επίδοση των μαθητών στο σχολείο είναι στρωματοποιημένη κατά τρόπο που αντανάκλα την κοινωνικο-οικονομική στρωμάτωση της οικογένειας τους. Το μέτρο της υποχρεωτικής και ομοιόμορφης εκπαίδευσης είναι αμφίβολο αν μειώνει τις διαφορές μεταξύ των παιδιών, που είναι άνισα προετοιμασμένα και κινητοποιημένα.

Εισαγωγή

«Η εικόνα που δίνουν οι στατιστικές για την εκπαίδευση σε όλες τις χώρες του κόσμου αφήνει την πνιγηρή εντύπωση μιας κοινωνικής ειμαρμένης, εκ των προτέρων, από τη γέννηση του κάθε ατόμου αποφασιστικής για το σχολικό του μέλλον, που ενοχοποιεί τους προνομιούχους και απελπίζει τους κοινωνικά αδικημένους. Επίσης, η στατιστική εικόνα εμφανίζει την κοινωνική ανισότητα αμετάκλητη και αξεπέραστη. Η κατανόηση επομένως των μηχανι-

σμών, μέσα από τους οποίους η σχολική επίδοση αναπαράγει σε όλες τις χώρες την κοινωνική διαστρωμάτωση με τόσο αυστηρό τρόπο, ανοίγει το δρόμο προς την άρση αυτής της εικόνας, ότι έχουμε να κάνουμε με μοιραία ή αξεπέραστη ανισότητα, εικόνες που είναι επιστημονικά, δηλαδή ιστορικά λαθεμένα και κοινωνικά αρνητική».

(Φραγκουδάκη, 1985, σελ. 42).

1. Όλοι οι αναφερόμενοι συγγραφείς ήταν μέλη ή συνεργάτες του Ι.Υ.Π. την περίοδο που έγινε η έρευνα. Στο παράρτημα 2 του άρθρου αναφέρονται οι συνεργάτες της έρευνας και οι ευθύνες που είχαν στο πρόγραμμα. Ευχαριστούμε θερμά όλους όσους συνεργάστηκαν για τη διεξαγωγή της έρευνας.

2. Στην έρευνα αυτή υπεύθυνος για τη μεθοδολογία και μέρους των στατιστικών αναλύσεων ήταν ο καθηγητής κ. Δ. Γεώργας.

Το 1977³ το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, αναγνωρίζοντας το ρόλο της εκπαίδευσης στην πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας, είχε την πρωτοβουλία να εγκρίνει την ανάληψη μελέτης από ομάδα επιστημόνων για τη διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν τη σχολική επίδοση των μαθητών στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Αφορμή για την έρευνα δόθηκε όταν, από στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε⁴, αποδείχτηκε ότι μια σειρά ετών το ποσοστό αποτυχίας στην Α τάξη συγκριτικά με τις άλλες τάξεις του Δημοτικού ήταν ιδιαίτερα υψηλό. Το ποσοστό των μαθητών που απορρίπτονταν στην Α τάξη του Δημοτικού ήταν διπλάσιο από της Β τάξης και 10πλάσιο από της ΣΤ τάξης. Το πρόβλημα της υψηλότερης αποτυχίας των μαθητών στις πρώτες τάξεις παρατηρήθηκε σε όλες τις περιοχές της χώρας. Σε όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα, το ποσοστό της σχολικής αποτυχίας για κάθε τάξη ξεχωριστά, για σειρά ετών, ήταν συχνά διπλάσιο ή ακόμη και τριπλάσιο από αυτό της περιοχής της πρωτεύουσας. Το πρόβλημα ήταν ιδιαίτερα σοβαρό, γιατί, όπως γράφει η εκπαιδευτική κοινωνιολόγος Άννα Φραγκουδάκη, αναφερόμενη σε στοιχεία μακρόχρονης μελέτης Γάλλων ερευνητών: «*Με ένα χρόνο καθυστέρηση στο δημοτικό σχολείο, οι πιθανότητες σπουδών στη γενική δευτεροβάθμια εκπαίδευση μειώνονται κατά 60% με δύο ή περισσότερα, οι πιθανότητες ισούνται με μηδέν*» (Φραγκουδάκη, 1985, σελ. 59). Σήμερα η αυτόματη προαγωγή στο Δημοτικό έχει τυπικά εξαφανίσει το πρόβλημα. Ουσιαστικά όμως αυτό συνεχίζει να υπάρχει. Καθώς δεν έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές για την επίλυσή του η ανισότητα στη σχολική ε-

πίδοση εμφανίζεται δριμύτερη και καθοριστική στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Τα τελευταία 50-60 χρόνια πολλοί επιστήμονες από διάφορες ειδικότητες ασχολήθηκαν με το θέμα της ανισότητας στη σχολική επίδοση (Fraser 1959, Halsey et al. 1961, Wiseman 1964, Coleman 1966, Douglas 1967 και 1972, Bernstein 1970, Ginsburg 1972, Isambert-Jamati 1973, Ηλίου 1976 και Φραγκουδάκη 1985). Σύμφωνα με αυτές τις παραπάνω μελέτες, το πρόβλημα της άνισης σχολικής επίδοσης οφείλεται στην αλληλεπίδραση πολλών παραγόντων, που πολύ αδρά μπορούν να «ταξινομηθούν» σε τρεις κατηγορίες: 1. Η ανισότητα στην εκπαίδευση είναι πρόβλημα δομικό. Η δομή και λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, η ποιότητα και ποσότητα των σχολείων, του διδακτικού υλικού, του προσωπικού είναι άνισα κατανεμημένα και οργανωμένα, έτσι ώστε να μην βοηθούν την «εξίσωση των εκπαιδευτικών ευκαιριών», για κάθε κοινωνική ομάδα με διαφορετικές ανάγκες. 2. Η δεύτερη «ερμηνευτική κατηγορία» υποστηρίζει ότι το πρόβλημα της άνισης σχολικής επίδοσης είναι κοινωνικό. Η επιλογή του τρόπου διδασκαλίας, της ύλης, των γνώσεων ανταποκρίνονται σε αξίες και συμπεριφορές των προνομιούχων τάξεων, που έχουν τις ίδιες αξίες και τρόπους επικοινωνίας με το σχολείο. Έτσι, η κοινωνική προέλευση γίνεται καθοριστικός παράγοντας για τη σχολική επίδοση. 3. Η τρίτη «ερμηνεία» αποδίδει τη σχέση της εκπαιδευτικής ανισότητας σε γενετικούς παράγοντες και αναφέρεται κυρίως στη νοητική ικανότητα. Κατά πόσο η νοημοσύνη είναι κληρονομική ή επίκτητη απασχόλησε τον κόσμο από

3. Η έρευνα αποφασίστηκε και πραγματοποιήθηκε την περίοδο που πρόεδρος του Ι.Υ.Π. ήταν ο καθηγητής Σ. Δοξιάδης. Η πραγματοποίησή της οφείλεται στο ενδιαφέρον που έδειξε για το θέμα και στην ενθαρρυντική του στάση.

4. Ε.Σ.Υ.Ε. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας.

πολύ παλιά. Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι το παιδί γεννιέται με ορισμένο δυναμικό νοημοσύνης, η αξιοποίηση του οποίου όμως δεν είναι σταθερή. Στην περίπτωση που αναφερόμαστε σε υγιή άτομα, χωρίς νοητική καθυστέρηση, οι διαφορές που παρατηρούνται στην εξέλιξη της νοημοσύνης μεταξύ των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων, οφείλονται σε μεγάλο βαθμό, στα κριτήρια που χρησιμοποιούμε για τον ορισμό αυτού που ονομάζουμε νοημοσύνη, στον τρόπο που τη μετράμε και όλα αυτά σε συνδιασμό με τα διαφορετικά ερεθίσματα που δέχονται τα άτομα από το άμεσο και έμμεσο περιβάλλον τους κατά την περίοδο της ανάπτυξής τους. Δηλαδή, και στην περίπτωση που μιλάμε για γενετική αιτιολόγηση της σχολικής επίδοσης, σε μεγάλο βαθμό, αναφερόμαστε ουσιαστικά και πάλι σε κοινωνικά κριτήρια.

Περιγραφή του προβλήματος της σχολικής επίδοσης στην Ελλάδα

Μέχρι το 1980 η χαμηλή επίδοση των μαθητών στο ελληνικό δημοτικό σχολείο αντιμετωπιζόταν με την «απόρριψη» των «αδύνατων», μαθητών και την υποχρεωτική επανάληψη της τάξης για μια ή περισσότερες σχολικές χρονιές. Η επανεγγραφή στην ίδια τάξη ήταν το μοναδικό αντισταθμιστικό μέτρο της πολιτείας για την αντιμετώπιση των μαθητών με χαμηλή επίδοση και ίσχυε για όλους τους μαθητές, κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας ανεξάρτητα από την ηλικία ή άλλους παράγοντες.

Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, που παρουσιάζονται στον Πίνακα 1, το μεγαλύτερο ποσοστό από τους μαθητές του Δημοτικού που επα-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Ποσοστά μαθητών, δημόσιων και ιδιωτικών, ημερήσιων και νυκτερινών σχολείων που γράφτηκαν για 2η ή περισσότερες φορές στην ίδια τάξη, κατά τάξη και σχολική χρονιά.

Ποσοστά επανεγγραφέντων στην ίδια τάξη

Τάξη	1970-1971	1976-1977
	%	%
A	10.77	6.33
B	6.34	2.99
Γ	5.73	2.23
Δ	3.79	0.99
E	3.05	0.92
ΣΤ	0.63	0.32
Γενικό Σύνολο	5.14	2.32

Πηγές: Στατιστική της Εκπαίδευσης κατά το Σχολικό Έτος 1970-1971, Δημοτική Εκπαίδευση, Ε.Σ.Υ.Ε., Αθήναι, 1974.

Στατιστική της Εκπαίδευσης 1976-1977, Ε.Σ.Υ.Ε., Αθήναι, 1979.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Ποσοστό μαθητών δημόσιων και ιδιωτικών, ημερήσιων και νυκτερινών σχολείων, που γράφτηκαν για 2η ή περισσότερες φορές στην ίδια τάξη, κατά γεωγραφικό διαμέρισμα και σχολική χρονιά

Ποσοστά επανεγγραφέντων στην ίδια τάξη

Γεωγραφικό Διαμέρισμα	1970-1971	1976-1977
	%	%
Περιοχή Πρωτεύουσας	2.61	1.00
Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	5.48	2.84
Πελοπόννησος	5.80	2.77
Ιόνια Νησιά	6.02	2.81
Ήπειρος	6.19	2.83
Θεσσαλία	4.85	2.31
Μακεδονία	5.24	2.08
Θράκη	11.28	8.45
Νησιά Αιγαίου	6.36	3.21
Κρήτη	5.73	2.38
Σύνολο Ελλάδας	5.14	2.32

Πηγές: Στατιστική της Εκπαίδευσης κατά το Σχολικόν Έτος 1970-1971, Δημοτική Εκπαίδευσις, Ε.Σ.Υ.Ε. Αθήναι, 1974.

Στατιστική της Εκπαίδευσης 1976-1977, Ε.Σ.Υ.Ε. Αθήναι, 1979.

ναλάμβαναν για δεύτερη ή περισσότερες φορές την ίδια τάξη, ήταν μαθητές της πρώτης τάξης του Δημοτικού, ηλικίας 6-7 περίπου χρόνων, που συνήθως δεν είχαν καμιά προηγούμενη σχολική εμπειρία ή άλλη εκπαίδευση, εκτός από εκείνη του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος. Το 1970-71, το ποσοστό των επανεγγραφέντων μαθητών στην Α Δημοτικού ήταν 10.77%. Το αντίστοιχο ποσοστό για τη Β τάξη ήταν 6.34%, ενώ για τη ΣΤ .63%.

Ο αριθμός των επανεγγραφέντων δεν διέφερε μόνο από τη μια σχολική βαθμίδα στην άλλη, με υψηλότερα ποσοστά στην Α τάξη και βαθμιαία πτώση σε κάθε επό-

μενη βαθμίδα, αλλά διέφεραν και κατά γεωγραφικές περιοχές.

Ο πίνακας 2 παρουσιάζει σημαντικές γεωγραφικές διαφορές. Το 1970-1971 στην περιοχή της πρωτεύουσας το ποσοστό των επανεγγραφέντων ήταν 2.61%, στην Ήπειρο 6.19%, στα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου ήταν περισσότερο από 6.0%, ενώ το μέσο ποσοστό για το σύνολο της Ελλάδας ήταν 5.14%⁵. Παρόμοιες διαφορές υπήρχαν από τη μια περιοχή στην άλλη μέσα στην ίδια γεωγραφική περιφέρεια. Η σχολική επίδοση των μαθητών της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας διέφερε σημαντικά από τον ένα δήμο στον άλλο, ή

5. Το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό που παρατηρείται στη Θράκη υπολογίζουμε ότι οφείλεται στο υψηλό ποσοστό μειονοτήτων που βρίσκονται στην περιοχή.

ακόμα και από το ένα σχολείο στο άλλο μέσα στον ίδιο δήμο. Σε μερικές περιοχές υπήρχαν πολλοί «διειτέις» και χαμηλόβαθμοι μαθητές, ενώ σε άλλες υπήρχαν μόνο υψηλόβαθμοι. Οι διαφορές αυτές φαίνεται να έχουν σχέση με το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της κάθε περιοχής, έτσι όπως αυτό ορίζεται με κριτήρια, όπως το κόστος της κατοικίας και η επαγγελματική κατηγορία των κατοίκων.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1970-1980, όπως φαίνεται και από τους πίνακες 1 και 2, οι αριθμοί των επανεγγραφέντων στο Δημοτικό μειώνονται σε όλη τη χώρα τόσο για κάθε τάξη ξεχωριστά όσο και για κάθε γεωγραφικό διαμέρισμα. Η μείωση αυτή θα πρέπει να αποδοθεί στο ευρύτερο πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων που σχεδίαζε αλλαγές στο σύστημα βαθμολογίας. Για χρόνια οι νεαροί μαθητές της χώρας ήταν τα θύματα κοινωνικών, δομικών, πολιτιστικών και άλλων διαφορών και ανισοτήτων. Η σχολική απόρριψη ενοχοποιούσε τους νεαρούς μαθητές για χαρακτηριστικά και καταστάσεις για τις οποίες δεν ευθύνονταν. Το 1981 η πολιτεία έλυσε το πρόβλημα με την κατάργησή του!. Οι μεγάλες ανισότητες στη σχολική επίδοση των μαθητών, τυπικά τουλάχιστον, εξαφανίστηκαν με την αλλαγή του τρόπου βαθμολογίας στο Δημοτικό και την αυτόματη προαγωγή. Ο «εκδημοκρατισμός» και η «κοινωνική ισότητα» στην εκπαίδευση θεωρητικά προωθήθηκαν με τη θέσπιση της υποχρεωτικής 9χρονης εκπαίδευσης, τη συνέχιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της διδασκαλίας μιας ομοιόμορφης ύλης.

Η τυπική κατάργηση της σχολικής αποτυχίας στο Δημοτικό δεν έλυσε το πρόβλημα των άνισων δυνατοτήτων που προσφέρονται στο νεαρό πληθυσμό της χώρας. Η διερεύνηση των αιτιών του προβλήματος των σχολικής αποτυχίας και η εκτίμηση

των παραγόντων, που συντελούν στην άνιση σχολική επίδοση των μαθητών, είναι απαραίτητο να γίνονται σε κάθε χώρα για το σχεδιασμό μιας πολιτικής που θα βοηθήσει στην ουσιαστική αντιμετώπιση του προβλήματος. Η έρευνα, που παρουσιάζεται, είναι μια προσπάθεια για την ανίχνευση του προβλήματος.

Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση κοινωνικών, ψυχικών και βιολογικών παραμέτρων που συμβάλλουν στην άνιση σχολική επίδοση και οδηγούν στη σχολική αποτυχία τους μαθητές των δύο πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας.

Προκαταρκτική έρευνα

Προκαταρκτική έρευνα έγινε σε 98 αγόρια και κορίτσια της Α και Β τάξης, σε δυο δημόσια δημοτικά σχολεία της Αθήνας, τον Οκτώβριο του 1976. Για τη συγκέντρωση των πληροφοριών, η κύρια ερευνήτρια πήρε συνεντεύξεις και χρησιμοποίησε αδόμητο ερωτηματολόγιο με ανοικτές ερωτήσεις προς τους γονείς και τους δασκάλους των μαθητών. Συγκεντρώθηκαν πληροφορίες για το κοινωνικό περιβάλλον του μαθητή, τη σχολική του επίδοση, την προσωπικότητά του και τα προβλήματα μάθησης. Παράλληλα, παιδίατρος ερευνητής έκανε παιδιατρική εξέταση στους μαθητές και ψυχολόγος έδωσε τεστ νοημοσύνης. Οι παρατηρήσεις των ερευνητών, η ανάλυση των αποτελεσμάτων της προκαταρκτικής έρευνας και η βιβλιογραφική ανασκόπηση άλλων παρόμοιων ερευνών αποτέλεσαν τον οδηγό για το σχεδιασμό της κύριας έρευνας.

Διεξαγωγή της έρευνας

Η διεξαγωγή της έρευνας έγινε από τον Απρίλιο μέχρι και τον Ιούνιο του 1977. Η συλλογή των στοιχείων έγινε από τρεις ομάδες ειδικευμένων επιστημόνων-ερευνητών, σύνολο επτά άτομα, που χρησιμοποίησαν διαφορετικές μεθόδους ανάλογες με το συγκεκριμένο θέμα που διερευνούσαν ως ειδικοί. Κάθε μαθητής και μαθήτρια του δείγματος εξετάστηκε χωριστά από τις τρεις ομάδες στον ενδεδειγμένο για την κάθε εξέταση χώρο. Για να εξασφαλιστεί η αμερόληπτη κρίση των ερευνητών, οι βαθμοί των μαθητών δεν έγιναν γνωστοί.

Προηγήθηκε εκπαίδευση των ερευνητών και έγινε διπλή δοκιμαστική εξέταση σε 15-20 μαθητές και γονείς που δεν περιλαμβάνονταν στο δείγμα. Η εξέταση επαναλήφθηκε από τον κάθε εξεταστή μετά από περίοδο δύο εβδομάδων. Έγινε έλεγχος και παραβολή των αποτελεσμάτων και στάθμιση των διαφορών. Παραβολή και έλεγχος των στοιχείων μεταξύ των ερευνητών της κάθε ομάδας γινόταν και κατά τη διάρκεια της μελέτης. Έλεγχος αξιοπιστίας έγινε σε ορισμένες μόνο δοκιμασίες (Μιχελογιάννης και συν. 1985).

ΜΕΘΟΔΟΙ

Ερωτηματολόγια και δοκιμασίες

Απαριθμούνται τα ερωτηματολόγια, οι δοκιμασίες και οι εξετάσεις που δόθηκαν για τη συλλογή των στοιχείων:

1. *Ερωτηματολόγιο κοινωνικών δεδομένων και ιστορικό του μαθητή.* Το ερωτηματολόγιο αυτό αποτέλεσε τον κορμό της έρευνας και περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και τη σχολική επίδοση του δείγματος. Το ερωτηματολόγιο περιγράφεται λεπτομερέστερα στη συνέχεια αυτού του κειμένου και

παρουσιάζεται στο Παράρτημα 1.

2. *Ερωτηματολόγιο ψυχικών διαταραχών.* Το ερωτηματολόγιο αυτό εξετάζει την ωριμότητα συμπεριφοράς του μαθητή. Αποτελείται από δύο ανεξάρτητα μέρη, το ένα απευθύνεται και συμπληρώνεται από το γονιό του μαθητή και το δεύτερο, που περιέχει τις ίδιες ερωτήσεις, απευθύνεται και συμπληρώνεται από το δάσκαλο. Είναι ακριβής μετάφραση αντίστοιχου αγγλικού, που κατασκεύασε και χρησιμοποίησε ο M. Rutter (1970) για την εκτίμηση χαρακτηριστικών συμπεριφοράς σε ανάλογο πληθυσμό στη Μεγάλη Βρετανία. Εξετάστηκε η σχέση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου με τη σχολική επίδοση, το φύλο και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Αναλυτική παρουσίαση αυτού του μέρους της έρευνας, η μέθοδος, τα αποτελέσματα και το ερωτηματολόγιο των γονιών και των δασκάλων παρουσιάζονται στο άρθρο της Παπαθεοφίλου και συν. (Υπό δημοσίευση, 1988).

3. *Δοκιμασία ψυχοκινητικής ωριμότητας Oseretsky.* Η δοκιμασία αυτή χρησιμοποιήθηκε για την εκτίμηση της ψυχοκινητικής ωριμότητας του μαθητή. Έγινε ανάλυση των αποτελεσμάτων σε σχέση με τη σχολική επίδοση, την ηλικία, το φύλο και άλλα δεδομένα του δείγματος. Η μέθοδος, τα αποτελέσματα και η δοκιμασία παρουσιάζονται στο άρθρο Μιχελογιάννης και συν. (1985).

4. *Δοκιμασίες νοημοσύνης, ανάγνωσης, αριθμητικής.* Η νοητική εξέλιξη των μαθητών και μαθητριών του δείγματος, η ικανότητα ανάγνωσης και η ωριμότητα της αριθμητικής τους σκέψης εκτιμήθηκαν με ειδικές κλίμακες και συγκρίθηκαν με τη σχολική επίδοση του δείγματος, το φύλο, την ηλικία και άλλα στοιχεία. Η μέθοδος, τα αποτελέσματα και οι δοκιμασίες παρουσιάστηκαν στα άρθρα: Γεώργας και Μίχου-Καρύδη (1983), Πανοπούλου-Μαρά-

του, Σόλμαν, Μίχου-Καρούδη (1985) και Πανοπούλου-Μαράτου και συν. (1988).

5. *Παιδιατρική εξέταση και εκτίμηση όρασης και ακοής*. Η εκτίμηση της σωματικής υγείας, της όρασης και της ακοής των μαθητών έγινε με τη χρησιμοποίηση των κατάλληλων οργάνων, κλιμάκων και εξετάσεων. Η μέθοδος, τα αποτελέσματα και η σχέση τους με τη σχολική επίδοση και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του δείγματος περιγράφονται στο άρθρο των Μακαρώνη, Σώκου-Μπάδα, και Μιχελογιάννη (Υπό δημοσίευση, 1988).

Ερωτηματολόγιο κοινωνικών δεδομένων και ιστορικού του μαθητή

Το ερωτηματολόγιο αυτό ήταν δομημένο, απευθυνόταν στη μητέρα του παιδιού και συμπληρωνόταν από ένα κοινωνικό επιστήμονα-ερευνητή στο σπίτι του μαθητή/της μαθήτριας του δείγματος, κατά τη διάρκεια (όποτε ήταν δυνατόν) προειδοποιημένης επίσκεψης.

Το ερωτηματολόγιο αυτό περιλάμβανε:

1. Δημογραφικά και κοινωνικά στοιχεία του εξεταζόμενου παιδιού και της οικογένειάς του (σύνθεση οικογένειας εκπαίδευση και επάγγελμα γονέων, κατάσταση κατοικίας).
2. Πληροφορίες για την προσχολική εκπαίδευση του παιδιού, τις συνήθειες μελέτης των μαθημάτων και τη σχολική επίδοση.
3. Τη στάση της μητέρας απέναντι στην επίδοση του παιδιού στο σχολείο και τις προσδοκίες της σε σχέση με το εκπαιδευτικό του μέλλον.
4. Ιατρικό ιστορικό του παιδιού, που περιλάμβανε πληροφορίες για την περίοδο της κύησης και της γέννησης, ιστορικού υγεί-

ας κατά τη διάρκεια της ζωής του (αρρώστειες, παραμονή σε νοσοκομείο και άλλα προβλήματα) και ιστορικό της ψυχοκινητικής του εξέλιξης, δηλαδή ηλικία που σύμφωνα με τη μνήμη της μητέρας, το παιδί άρχισε να μιλάει και να περπατάει⁶.

ΔΕΙΓΜΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

Η δειγματοληψία έγινε το Μάρτιο του 1977 από τρεις ερευνήτριες, που συγκέντρωσαν το δείγμα των μαθητών από όσα σχολεία ανήκαν στις σχολικές επιθεωρήσεις των επιλεγμένων περιοχών της Αθήνας και του Πειραιά. Περιγράφονται τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν για την επιλογή του δείγματος των μαθητών, των σχολείων και των περιοχών.

Κριτήρια επιλογής των μαθητών, των σχολείων και σε τελική φάση και των περιοχών, ήταν ο σχολικός βαθμός. Ο βαθμός που χρησιμοποιήθηκε ήταν ο μέσος όρος της βαθμολογίας των τριών πρώτων τριμήνων της χρονιάς που έγινε η δειγματοληψία. Ο βαθμός αυτός ήταν ενδεικτικός της σχολικής επίδοσης του μαθητή και καθόριζε αν ο μαθητής θα προβιβαζόταν ή όχι στην επόμενη τάξη, στο τέλος της σχολικής χρονιάς. Το δείγμα της έρευνας περιλάμβανε 602 μαθητές και μαθήτριες της Α και Β τάξης από 39 δημόσια και ιδιωτικά σχολεία της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας. Στόχος ήταν να συγκεντρωθούν περίπου 20 μαθητές από τον κάθε βαθμό από το 4 μέχρι 10, από το κάθε φύλο και την κάθε τάξη (Α και Β). Αυτό έγινε με σκοπό να περιλάβουμε στο δείγμα μαθητές σχολείων που ο δάσκαλος βαθμολογούσε από το 4 ως το 10. Με αυτό τον τρόπο αποκλείστηκαν όσα σχολεία δεν περιλάμβαναν μαθητές με τέτοιο βαθμό. Δη-

6. Στο τέλος του άρθρου, στο Παράρτημα I παρουσιάζεται το ερωτηματολόγιο στην τελική του μορφή, έτσι όπως κωδικογραφήθηκε για τη στατιστική ανάλυση.

λαδή, αποκλείστηκαν όσα σχολεία έκαναν επιλογή των μαθητών με ειδικές εξετάσεις και δοκιμασίες, χρησιμοποιούσαν ιδιαίτερα βαθμολογικά κριτήρια ή είχαν μόνο «καλούς» μαθητές.

Ο Πίνακας 3 δείχνει την κατανομή του δείγματος κατά βαθμό, τάξη, φύλο και είδος σχολείου. Όλοι οι μαθητές του δείγματος ήταν εγγεγραμμένοι για πρώτη φορά στην τάξη που παρακολουθούσαν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Κατανομή δείγματος κατά σχολικό βαθμό, τάξη, φύλο και είδος σχολείου

Μέσος όρος σχολικού βαθμού του πρώτου τριμήνου	Τάξη Α΄				Σύνολο Μαθητών Α΄	Τάξη Β΄				Γενικό Σύνολο	
	Δημόσιο Αγόρ.-Κορ.	Ιδιωτικό Αγόρ.-Κορ.	Δημόσιο Αγόρ.-Κορ.	Ιδιωτικό Αγόρ.-Κορ.		Δημόσιο Αγόρ.-Κορ.	Ιδιωτικό Αγόρ.-Κορ.	Δημόσιο Αγόρ.-Κορ.	Ιδιωτικό Αγόρ.-Κορ.		
4	16	20	3	1	40	22	20	1	1	44	84
5	21	15	1	2	39	22	20	2	2	46	85
6	22	21	1	1	45	21	20	3	—	44	89
7	19	19	1	1	40	19	20	3	—	42	82
8	16	21	3	1	41	19	21	2	1	43	84
9	19	22	1	2	44	19	19	1	2	41	85
10	20	25	2	2	49	17	24	1	2	44	93
ΣΥΝΟΛΟ	133	143	12	10	298	139	144	13	8	304	602

Η επιλογή των περιοχών έγινε με κριτήριο την κοινωνικο-οικονομική σύνθεση των κατοίκων. Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία υπέδειξε περιοχές αντιπροσωπευτικές της κοινωνικοοικονομικής στρωμάτωσης της ευρύτερης περιοχής της πρω-

τεύουσας.

Οι πίνακες 4 και 5 δείχνουν τις περιοχές όπου τελικά έγινε η διεξαγωγή της έρευνας αφού πρώτα αποκλείστηκαν όσες δεν περιλάμβαναν σχολεία που ανταποκρίνονταν στο κριτήριο του βαθμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Σχολικές Επιθεωρήσεις, περιοχές και αριθμός σχολείων από όπου επιλέχθηκε το δείγμα των μαθητών

Σχολική Επιθεώρηση	Περιοχή	Σχολεία	
		Δημόσια	Ιδιωτικά
ΣΤ' Αθηνών	Αθήνα-Κυψέλη	8	
ΙΓ' Αθηνών	Αθήνα-Γαλάτσι	5	3
Ζ' Αν. Αττικής	Κηφισιά-Ν. Ερυθραία	3	1
Ι' Αν. Αττικής	Ν. Ιωνία-Μετ/φωση	5	1
Η' Δυτ. Αττικής	Πετρούπολις-Λιόσια	4	2
ΙΒ' Πειραιά	Πειραιά-Νίκαια	5	2

ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΗΚΑΝ:

Αθήνα-Κέντρο
 Μαράσλειο
 Χαλάνδρι
 Ν. & Π. Ψυχικό
 Σχολεία Κηφισιάς

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Δείγμα μαθητών κατά σχολικό βαθμό και περιοχή

ΠΕΡΙΟΧΗ	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
Κηφισιά Ν. Ερυθραία	16(17)	16(19)	16(19)	14(17)	12(14)	6(7)	14(17)	94(16)
Γαλάτσι	19(21)	20(23)	22(26)	18(22)	20(22)	20(24)	24(29)	143(23)
Λιόσια Πετρούπολη	16(17)	15(18)	14(17)	16(20)	17(19)	14(16)	16(19)	108(18)
Ν. Ιωνία Μεταμόρφωση	18(19)	19(22)	19(23)	15(18)	18(20)	13(15)	11(13)	113(19)
Πειραιά Νίκαια	14(15)	7(8)	10(12)	14(17)	15(17)	17(20)	13(15)	90(15)
Κυψέλη Πατήσια	10(11)	8(10)	3(3)	5(6)	7(8)	15(18)	6(7)	54(9)
Σύνολο	93(100)	85(100)	84(100)	82(100)	89(100)	85(100)	84(100)	602(100)

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

Η επιλογή του δείγματος από τον πληθυσμό της πρωτεύουσας και από τις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού έγινε για πολλούς λόγους. Η έρευνα περιορίστηκε στην Αθήνα και τον Πειραιά για τεχνικούς κυρίως λόγους. Η διεξαγωγή της έρευνας σ' αυτή την περιοχή μείωνε το κόστος της έρευνας, διευκόλυνε το συντονισμό των εργασιών των ερευνητών, που ήταν πολλοί και δούλευαν κατά ομάδες, έλυne προβλήματα μεταφοράς καθώς και άλλα μεθοδολογικά που είχαν σχέση με τη συλλογή των στοιχείων.

Οι μαθητές της Α και Β τάξης επιλέχθηκαν επειδή, σύμφωνα με τα στοιχεία παρουσίαζαν την υψηλότερη σχολική αποτυχία και αυτό είχε επιπτώσεις στη μέτεπειτα εκπαίδευσή τους. Στην πλειοψηφία του, ο νεαρός αυτός πληθυσμός φέρνει τις γνώσεις, εμπειρίες και αξίες που του έχουν μεταβιβαστεί από το οικογενειακό του περιβάλλον. Η άνιση σχολική επίδοση σε αυτά τα πρώτα χρόνια αντανακλά ευρύτερες κοινωνικές, δομικές, πολιτιστικές και άλλες ανισότητες που υπάρχουν ανάμεσα στις οικογένειες διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. Μοναδικό κριτήριο για την εγγραφή των μαθητών στην Α Δημοτικού είναι η ηλικία τους. Η ηλικία, ενώ είναι ένα ουδέτερο κριτήριο, δημιουργεί ένα παράγοντα διαφοροποίησης των μαθητών σε σχέση με τη σωματική, κινητική, νοητική και κοινωνική τους ωριμότητα. Τα παιδιά που έχουν τη δυνατότητα να εγγραφούν στην Α τάξη διαφέρουν μεταξύ τους ως και ένα ολόκληρο χρόνο. Αυτή η διαφορά μπορεί να έχει επιπτώσεις στην επίδοσή τους. Καθένας σχεδόν έλεγχος δεν γίνεται για την εκτίμηση της υγείας των παιδιών πριν από την εγγραφή τους. Επιπλέον, η προαιρετική παρακολούθηση του νηπιαγωγείου και η έλλειψη στην προσφορά θέσεων δεν ευνοούν την ομαλή μετάβαση και προσαρμογή των παιδιών από το στενό οικογενειακό

στο σχολικό περιβάλλον. Τέλος, η υποχρεωτική διδασκαλία μιας ενιαίας ύλης βοηθάει ελάχιστα τους νεαρούς μαθητές με τις διαφορετικές ανάγκες να συμπληρώσουν τα κενά, ενώ συχνά συμβάλλει στη διατήρηση ή και διόγκωση των διαφορών που υπάρχουν στις γνώσεις, ικανότητες, δυνατότητες, αξίες και κίνητρα για σχολική μάθηση.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σχέση σχολικής επίδοσης με κοινωνικούς παράγοντες

Στο μέρος αυτό του άρθρου παρουσιάζεται η σχέση της σχολικής επίδοσης με την κοινωνική προέλευση του μαθητή, τις προσδοκίες των γονέων και τη στάση τους απέναντι στην επίδοσή του, τον τρόπο μελέτης, την προσχολική εκπαίδευση και την ηλικία εγγραφής του μαθητή στο σχολείο. Σε πολλούς πίνακες το σύνολο των μαθητών και των γονέων είναι μικρότερο από το σύνολο του δείγματος. Αυτό συμβαίνει γιατί ορισμένες φορές δεν δόθηκαν απαντήσεις σε όλες τις ερωτήσεις ή γιατί μερικές από τις απαντήσεις δεν αναλύθηκαν επειδή αναφέρονται σε πολύ μικρό αριθμό ατόμων.

1. Σχέσεις σχολικής επίδοσης και κοινωνικής προέλευσης του δείγματος

Οι παράγοντες που μελετήθηκαν για την εξέταση της κοινωνικής προέλευσης του μαθητή ήταν: η εκπαίδευση και το επάγγελμα των γονέων, ο αριθμός των αδερφών, η πυκνότητα στην κατοικία και η ύπαρξη βιβλίων. Το σημαντικότερο αποτέλεσμα της έρευνας ήταν η στατιστικά

σημαντική σχέση μεταξύ της σχολικής επίδοσης των μαθητών και της κοινωνικής τους προέλευσης.

Ο συντελεστής συσχέτισης του σχολικού βαθμού του μαθητή με την εκπαίδευση του πατέρα είναι $r = .29$. Αυτό σημαίνει ότι όσο υψηλότερη είναι η μόρφωση του πατέρα τόσο υψηλότερη είναι και η επίδοση του μαθητή. Ο Πίνακας 6 δείχνει αναλυτικά τη σχέση ανάμεσα στο βαθμό του μα-

θητή και την εκπαίδευση του πατέρα. Η στατιστική ανάλυση με χ^2 δείχνει ότι η σχέση είναι στατιστικά σημαντική ($p \leq .005$). Μαθητές με χαμηλή επίδοση, 4, 5, ή 6, έχουν στο μεγαλύτερο τους ποσοστό (71,8%), πατέρα που έχει πάει 6 ή λιγότερα χρόνια στο σχολείο. Από τους μαθητές με βαθμό 9 ή 10 μόνο 4% έχουν πατέρα με 3 ή λιγότερα χρόνια σχολικής εκπαίδευσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Βαθμολογία μαθητή και εκπαιδευτικό επίπεδο πατέρα

Εκπαίδευση πατέρα	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
Μέχρι την 3η τάξη Δημοτικού	3(3)	4(5)	8(10)	11(14)	16(20)	10(12)	14(18)	66(12)
Μέχρι και απόφοιτος Δημοτικού	31(36)	36(43)	40(49)	38(48)	43(52)	43(53)	47(60)	278(49)
Μέχρι 3η τάξη Γυμνασίου	16(18)	19(22)	14(17)	16(20)	13(16)	22(27)	6(8)	106(18)
Λύκειο και πάνω	37(43)	25(30)	20(24)	14(18)	10(12)	6(8)	11(14)	123(21)
Σύνολο	87(100)	84(100)	82(100)	79(100)	82(100)	81(100)	78(100)	573(100)

$$\chi^2 (18) = 66.36 \quad p < .005$$

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

Ο συντελεστής συσχέτισης του βαθμού του μαθητή με την εκπαίδευση της μητέρας είναι $r = .33$. Το αποτέλεσμα αυτό δείχνει ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές. Δηλαδή, όσο υψηλότερη είναι η εκπαίδευση της μητέρας τόσο υψηλότερη είναι και η επίδοση του μαθητή. Ο Πίνακας 7 παρουσιάζει αναλυτικά τη σχέση ανάμεσα στο βαθμό του μαθητή και στην εκπαίδευση της μητέρας. Έγινε στατιστική ανάλυση με τη δοκιμασία χ^2 . Ο βαθμός του μαθητή έχει στατιστικά πολύ σημαντική σχέση με τα χρόνια

εκπαίδευσης της μητέρας ($p \leq .0001$). Το σημαντικό αποτέλεσμα οφείλεται κυρίως στη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στους μαθητές με ακραία βαθμολογία 4, 5 ή 6 και 9 ή 10 και με μητέρες με ακραία εκπαίδευση, λίγες τάξεις Δημοτικού ή πάνω από το Λύκειο. Από τους 82 μαθητές με βαθμό 4, οι 72 είχαν μητέρες με 6 ή λιγότερα χρόνια εκπαίδευσης, ποσοστό 88%. Από τους 91 μαθητές με βαθμό 10 μόνο 5 (5%) έχουν μητέρα με λιγότερα από 3 χρόνια εκπαίδευσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Βαθμολογία μαθητή και εκπαιδευτικό επίπεδο μητέρας

Εκπαίδευση μητέρας	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
Μέχρι την 3η τάξη Δημοτικού	5(5)	8(9)	11(13)	15(19)	26(30)	24(28)	25(30)	114(19)
Μέχρι και απόφοιτος Δημοτικού	37(4.1)	52(61)	59(70)	55(68)	48(55)	48(56)	47(57)	346(58)
Μέχρι 3η τάξη γυμνασίου	6(7)	9(11)	5(6)	6(7)	6(7)	7(8)	3(4)	42(7)
Λύκειο και πάνω	43(47)	16(19)	9(11)	5(6)	7(8)	7(8)	7(9)	94(16)
Σύνολο	91(100)	85(100)	84(100)	81(100)	87(100)	86(100)	82(100)	596(100)

$$\chi^2 (18) = 114.2 \quad p < .0001$$

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

Ο Πίνακας 8 δείχνει τη σχέση του βαθμού με το επάγγελμα του πατέρα. Η στατιστική ανάλυση με χ^2 έδειξε ότι η σχέση είναι στατιστικά πολύ σημαντική ($p \leq .0001$). Το σημαντικό αποτέλεσμα οφείλεται στις ακραίες περιπτώσεις. Από τους 86

μαθητές με βαθμό 10, μόνο 5 (6%) έχουν πατέρα που είναι ανειδίκευτος εργάτης. Από τους 317 μαθητές με βαθμό από 7 και κάτω, μόνο οι 31 ή ποσοστό 10% έχουν πατέρα ελεύθερο επαγγελματία ή ανώτερο υπάλληλο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Βαθμολογία μαθητή και επάγγελμα πατέρα

Επάγγελμα πατέρα	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
Ανειδίκευτοι εργάτες και μικροπωλητές	5(6)	12(14)	13(16)	21(26)	16(20)	17(21)	22(29)	106(18)
Ειδικευμένοι εργάτες	46(53)	47(56)	48(59)	50(62)	57(71)	58(73)	45(59)	351(62)
Ελεύθεροι επαγγ. και ανώτ. υπάλλ.	35(41)	25(30)	20(25)	10(12)	7(9)	5(6)	9(12)	11(20)
Σύνολο	86(100)	84(100)	81(100)	81(100)	80(100)	80(100)	76(100)	568(100)

$\chi^2 (12) = 62.51 \quad p < .0001$
 Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

Ο Πίνακας 9 παρουσιάζει τη σχέση του βαθμού με την απασχόληση της μητέρας. Η εξέταση της σχέσης της επίδοσης του μαθητή με το επάγγελμα των εργαζομένων μητέρων, που αποτελούν το 25% των μητέρων του δείγματος, δείχνει παρόμοια αποτελέσματα με αυτά που έδειξε και η αντίστοιχη σύγκριση με το επάγγελμα του πατέρα. Από τους 52 μαθητές με βαθμό 6 και

κάτω, οι 32 (61.5%) έχουν μητέρα που εργάζεται ως ανειδίκευτη εργάτρια. Από τους 56 μαθητές με χαμηλό βαθμό και εργαζόμενα μητέρα, μόνο 4 (7%) έχουν μητέρα ελεύθερη επαγγελματία ή ανώτερη υπάλληλο. Επειδή ο αριθμός των εργαζομένων μητέρων ήταν μικρός δεν έγινε στατιστική ανάλυση με χ^2 .

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Βαθμολογία μαθητή και απασχόληση μητέρας

Απασχόληση μητέρας	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
Ανειδίκευτη εργάτρια και μικροπωλήτρια	7(8)	5(6)	7(8.5)	14(17)	13(15)	7(8.5)	12(14)	65(11)
Ειδικευμένη εργάτρια	10(11)	9(11)	9(11)	7(9)	5(6)	6(7.5)	5(6)	51(9)
Ελεύθερη επαγγελματίας και αν. υπάλληλος	14(15.5)	6(7)	3(3.5)	3(4)	2(2)	1(1)	1(1)	30(5)
Οικιακά και Δεν απάντησαν	59(65.5)	63(76)	63(77)	57(70)	66(77)	69(83)	65(79)	442(75)
Σύνολο	90(100)	83(100)	82(100)	81(100)	86(100)	83(100)	83(100)	588(100)

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

Εξετάστηκε η σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση του πατέρα και της μητέρας. Ο συντελεστής συσχέτισης δείχνει ότι η εκπαίδευση του πατέρα έχει ιδιαίτερα ισχυρή συσχέτιση με την εκπαίδευση της μητέρας, $r = .56$. Αυτή η σημαντική συσχέτιση σημαίνει ότι οι γονείς της έρευνάς μας είναι παντρεμένοι με άτομα από παρόμοιο μορφωτικό επίπεδο. Δηλαδή, οι γονείς έχουν σε σημαντικό βαθμό, κοινή κοινωνικοοικονομική προέλευση πράγμα το οποίο μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι και οι αξίες τους, στάση και νοοτροπία τους, με άλλα λόγια η κουλτούρα τους, έχει κοινές βάσεις και διαμορφώνει κοινούς στόχους. Ο συντελεστής συσχέτισης του σχολι-

κού βαθμού με τον αριθμό των αδερφών είναι $r = -.32$. Αυτό σημαίνει ότι όσο περισσότερα παιδιά υπάρχουν στην οικογένεια, τόσο χαμηλότερη είναι η επίδοση.

Ο Πίνακας 10 παρουσιάζει αναλυτικά τη σχέση ανάμεσα στη σχολική επίδοση και τον αριθμό των αδερφών. Η στατιστική ανάλυση με χ^2 έδειξε ότι η σχέση είναι στατιστικά σημαντική ($p \leq .001$). Η σημαντικότητα της σχέσης οφείλεται στις ακραίες περιπτώσεις. Μαθητές με βαθμό πάνω από 8 είναι συχνότερα μοναχοπαίδια ή έχουν μόνο ένα αδερφό, ενώ μαθητές με βαθμό 7 και κάτω έχουν πολύ συχνότερα 3 ή περισσότερα αδέρφια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Βαθμολογία μαθητή και αριθμός αδερφών

Αριθμός αδερφών	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
0	13(14)	8(9)	6(7)	6(7)	8(9)	7(8)	5(6)	53(9)
1	60(66)	62(73)	41(50)	41(50)	37(43)	37(42)	34(40)	328(55)
2	16(18)	12(14)	26(31)	26(31)	26(30)	26(30)	26(31)	150(25)
3 +	2(2)	3(4)	2(2)	10(12)	16(18)	17(20)	19(23)	69(11)
Σύνολο	91(100)	85(100)	83(100)	83(100)	87(100)	87(100)	84(100)	600(100)

$\chi^2 (18) = 68.5 \quad p < .001$
 Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

Εξετάστηκε η σχέση ανάμεσα στον αριθμό των αδερφών και στην εκπαίδευση των γονιών. Ο συντελεστής συσχέτισης του αριθμού των αδερφών με την εκπαίδευση του πατέρα είναι $r = -.22$ και με την εκπαίδευση της μητέρας είναι $r = -.23$. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι γονείς με χαμηλότερη μόρφωση έχουν περισσότερα παιδιά.

Εξετάστηκε η σχέση της πυκνότητας των ατόμων στην κατοικία με το βαθμό και την εκπαίδευση των γονιών. Η πυκνότητα στην κατοικία υπολογίστηκε από το πηλίκο της διαίρεσης: συνολικός αριθμός των ατόμων στο σπίτι δια του συνόλου των δωματίων. Ο συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα στους βαθμούς στο σχολείο και την πυκνότητα της κατοικίας είναι $r = -.26$. Αυτό σημαίνει ότι όσο πιο πυκνοκατοικημένο είναι το σπίτι τόσο χαμηλότερη είναι η επίδοση στο σχολείο. Ο συντελεστής συσχέτισης του βαθμού με την εκπαίδευση του πατέρα είναι $r = -.38$ και με την εκπαίδευση της μητέρας είναι $r = -.33$. Το αποτέλεσμα δείχνει ότι όσο πιο υψηλή είναι η εκπαίδευση των γονιών τόσο πιο αραιοκατοικημένο είναι το σπίτι, δηλαδή γονείς με υψηλότερη μόρφωση διαθέτουν περισσότερο χώρο για κάθε άτομο στο σπίτι.

Ο αριθμός των βιβλίων που υπάρχουν στο σπίτι μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ενδεικτικό κριτήριο της στάσης της οικογένειας σε σχέση με την κατανάλωση σε μορφωτικά αγαθά. Με τη στατιστική μέθοδο του συντελεστή της συσχέτισης, εξετάστηκε ο αριθμός των βιβλίων σε σχέση με το βαθμό, την εκπαίδευση του πατέρα και της μητέρας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην ποσότητα των βιβλίων που υπάρχουν στην οικογένεια και το βαθμό ($r = .32$). Δηλαδή, η σχολική επίδοση είναι υψηλότερη εκεί όπου υπάρχουν και περισσότερα βιβλία. Ο

αριθμός βιβλίων έχει ιδιαίτερα υψηλή συσχέτιση με την εκπαίδευση και των δύο γονέων ($r = .49$). Γονείς με υψηλή μόρφωση έχουν την τάση να έχουν περισσότερα βιβλία (δαπανούν περισσότερα χρήματα για την αγορά τους).

2. Σχέση σχολικής επίδοσης με τις προσδοκίες της μητέρας απέναντι στη μελλοντική εκπαίδευση του μαθητή

Ο συντελεστής συσχέτισης της προσδοκίας της μητέρας με το σχολικό βαθμό του παιδιού της είναι $r = .42$. Οι πίνακες από 11 μέχρι και 15 και το Σχεδιάγραμμα 1, αναλύουν περισσότερο τη σχέση της σχολικής επίδοσης με τις προσδοκίες της μητέρας. Έγινε στατιστική ανάλυση με χ^2 . Όπως δείχνει ο πίνακας 11, η σχέση ανάμεσα στο βαθμό του μαθητή και στην επιθυμία της μητέρας για το επίπεδο της μελλοντικής του εκπαίδευσης είναι στατιστικά πολύ σημαντική ($p \leq .0001$). Όσο πιο υψηλό βαθμό έχει ο μαθητής, τόσο περισσότερο η μητέρα επιθυμεί να αποκτήσει μελλοντικά ανώτατη εκπαίδευση. Η σχέση ανάμεσα στις δύο παραμέτρους είναι ιδιαίτερα σημαντική στην περίπτωση των μητέρων που οι «επιθυμίες» τους περιορίζονται στην κατώτατη εκπαίδευση. Από τις 83 μητέρες που εκφράζουν τέτοια επιθυμία, οι 67 (81%) είναι μητέρες μαθητών με βαθμό κάτω από 6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Βαθμολογία μαθητή και επιθυμία μητέρας για τη μελλοντική του εκπαίδευση

«Δηλαδή μέχρι πού θα θέλατε να φτάσει στα γράμματα;»	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
Κατώτερη	1(1)	3(4)	6(7)	6(8)	15(17)	21(25)	31(38)	83(14)
Μέση	12(14)	16(19)	21(25)	26(32)	28(32)	28(33)	30(37)	161(27)
Ανώτερη	76(85)	64(77)	57(68)	49(60)	44(51)	36(42)	20(25)	346(59)
Σύνολο	89(100)	83(100)	84(100)	81(100)	87(100)	85(100)	81(100)	590(100)

$\chi^2 (12) = 113.77 \quad p < .0001$
 Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

Εξετάστηκε η σχέση του μορφωτικού επιπέδου της μητέρας με την επιθυμία της για μελλοντική εκπαίδευση του παιδιού της. Ο συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα στην εκπαίδευση της μητέρας και στις προσδοκίες της για τη μόρφωση του παιδιού της είναι $r = .35$. Αυτό δείχνει ότι οι προσδοκίες της συσχετίζονται σημαντικά με την εκπαίδευσή της. Ο Πίνακας 12 παρουσιάζει αναλυτικά αυτή τη σχέση. Η στατιστική ανάλυση με χ^2 δείχνει ότι είναι στατιστικά σημαντική ($p \leq .0001$). Μητέρες με υψηλότερη εκπαίδευση έχουν και υψηλότερες προσδοκίες. Η σχέση ανάμεσα στην επίδοση και στις προσδοκίες ανα-

λύεται και στους Πίνακες 13 και 14, όπου εξετάζεται η σχέση της επιθυμίας χωριστά για τους υψηλόβαθμους μαθητές (πάνω από 7) και τους χαμηλόβαθμους (κάτω από 6). Ο Πίνακας 13 δείχνει ότι οι μητέρες με χαμηλότερη εκπαίδευση έχουν πάντα σχεδόν χαμηλότερες προσδοκίες, ακόμη και όταν ο μαθητής έχει σχετικά υψηλή επίδοση. Αντίθετα, όπως φαίνεται στον Πίνακα 14, όσο περισσότερα χρόνια εκπαίδευσης έχει η μητέρα τόσο υψηλότερες προσδοκίες έχει για την εκπαίδευση του παιδιού, ανεξάρτητα από τη χαμηλή του σχολική επίδοση. Επειδή οι αριθμοί είναι μικροί δεν έγινε στατιστική ανάλυση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Επιθυμία μητέρας για τη μελλοντική εκπαίδευση του παιδιού της σε σχέση με την εκπαίδευσή της

«Δηλαδή μέχρι πού θα θέλατε να φτάσει στα γράμματα»	Επίπεδο Εκπαίδευσης Μητέρας				Σύνολο
	Μέχρι 3η τάξη Δημοτικού	Μέχρι και απόφοιτος Δημοτικού	Γυμνάσιο	Από Λύκειο και πάνω	
Κατώτερη	35(31)	46(13)	1(2.5)	1(1)	83(14)
Μέση	40(35)	100(29)	9(22.5)	12(13)	161(27)
Ανώτερη	38(34)	196(58)	30(75)	82(86)	346(59)
Σύνολο	113(100)	342(100)	40(100)	95(100)	590(100)

$$\chi^2 (6) = 75.3 \quad p < .0001$$

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Επιθυμίες μητέρων παιδιών με βαθμό πάνω από 7 για τη μελλοντική εκπαίδευση των παιδιών τους σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσής τους

«Δηλαδή μέχρι πού θα θέλατε να φτάσει στα γράμματα:»	Επίπεδο Εκπαίδευσης Μητέρας				Σύνολο
	Μέχρι 3η τάξη Δημοτικού	Μέχρι και απόφοιτος Δημοτικού	Γυμνάσιο	Από Λύκειο και πάνω	
Κατώτερη	5(13)	10(5)	0(0)	1(1)	16(5)
Μέση	13(34)	49(24)	5(20)	9(12)	76(22)
Ανώτερη	20(53)	142(71)	20(80)	64(87)	246(73)
Σύνολο	38(100)	201(100)	25(100)	74(100)	338(100)

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

ΠΙΝΑΚΑΣ 14. Επιθυμίες μητέρων παιδιών με βαθμό 6 και κάτω για τη μελλοντική εκπαίδευση των παιδιών τους σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσής τους

«Δηλαδή μέχρι πού θα θέλατε να φτάσει στα γράμματα:»	Επίπεδο Εκπαίδευσης Μητέρας				Σύνολο
	Μέχρι 3η τάξη Δημοτικού	Μέχρι και απόφοιτος Δημοτικού	Γυμνάσιο	Από Λύκειο και πάνω	
Κατώτερη	30(40)	36(26)	1(6)	0(0)	67(26)
Μέση	27(36)	51(36)	5(31)	3(14)	86(34)
Ανώτερη	18(24)	54(38)	10(63)	18(86)	100(40)
Σύνολο	75(100)	141(100)	16(100)	21(100)	253(100)

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί τοις %

Η επιθυμία της μητέρας για ανώτατη εκπαίδευση του παιδιού σε σχέση με το φύλο του, την τάξη και το βαθμό του παρουσιάζονται στον Πίνακα 15. Οι αριθμοί που είναι σε παρένθεση δείχνουν τις εκατοστιαίες αναλογίες των μαθητών, που οι μητέρες τους επιθυμούν ανώτατη εκπαίδευση, σε σχέση με το σύνολο των μαθητών κατά

βαθμό, φύλο και τάξη. Η επιθυμία της μητέρας για ανώτατη εκπαίδευση του παιδιού εκφράζεται συχνότερα για τα αγόρια απ' ό,τι για τα κορίτσια. Το ποσοστό των μητέρων με προσδοκίες για ανώτατη εκπαίδευση του παιδιού αυξάνει ανάλογα με το φύλο και το βαθμό του. Το Σχεδιάγραμμα 1 απεικονίζει παραστατικά αυτή τη σχέση.

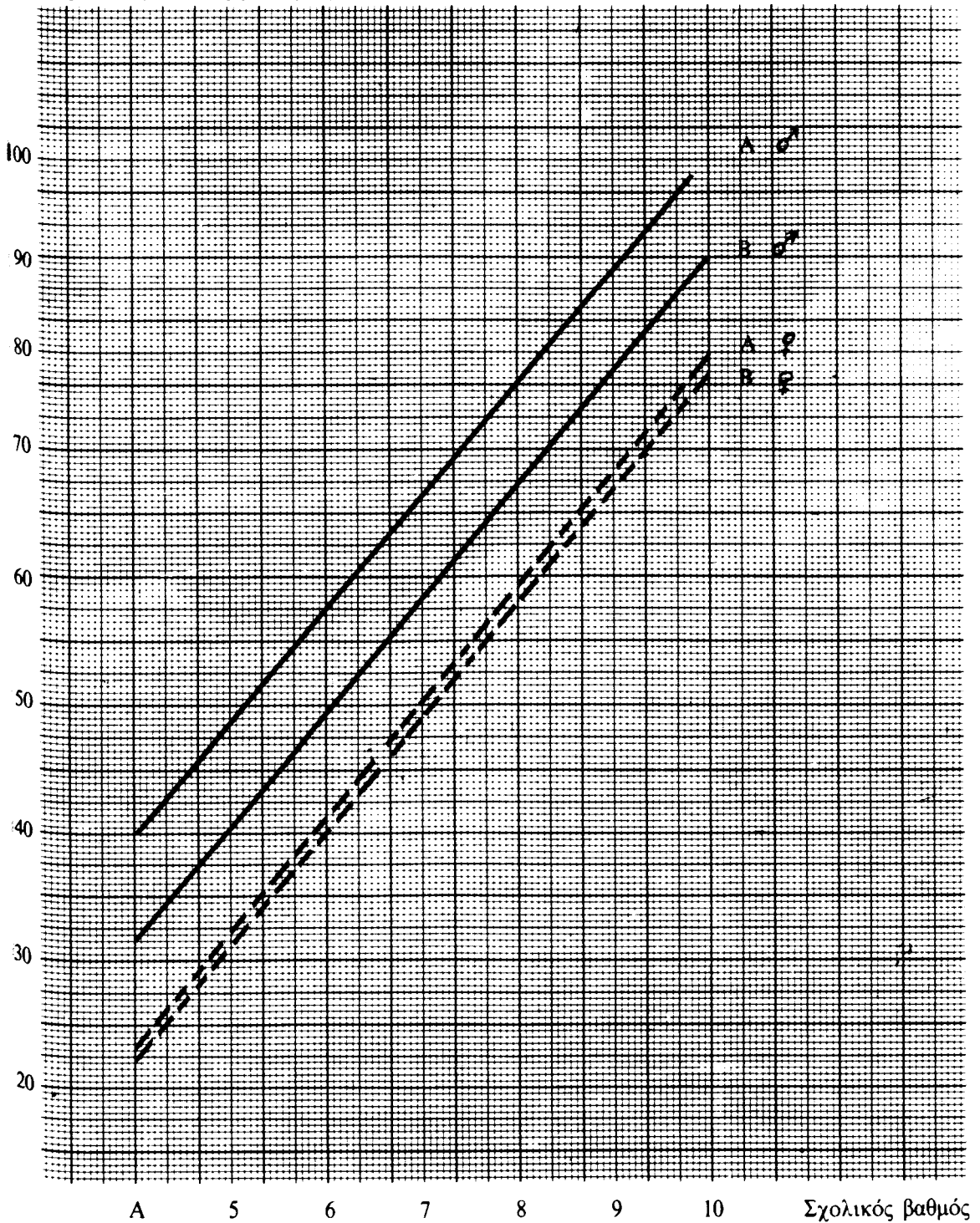
ΠΙΝΑΚΑΣ 15. Μαθητές κατά βαθμό, τάξη και φύλο για τους οποίους η μητέρα επιθυμούσε Ανώτατη Εκπαίδευση

Βαθμός	Μαθητές για τους οποίους η μητέρα επιθυμούσε Ανώτατη Εκπαίδευση							
	ΤΑΞΗ Α		ΤΑΞΗ Β					
	Αγόρια	Κορίτσια	Αγόρια	Κορίτσια				
	*Σύνολο Ανωτάτη Εκπαίδευση	*Σύνολο Ανωτάτη Εκπαίδευση	*Σύνολο Ανωτάτη Εκπαίδευση	*Σύνολο Ανωτάτη Εκπαίδευση				
10	20	17(85)	26	21(81)	18	18(100)	25	20(80)
9	19	17(89)	24	16(67)	20	17(85)	20	14(70)
8	19	14(74)	21	1(57)	21	19(90)	21	12(57)
7	20	14(70)	20	13(65)	22	9(41)	20	13(66)
6	22	15(68)	21	10(48)	24	12(50)	20	7(35)
5	21	13(62)	17	4(23)	24	11(46)	22	8(36)
4	19	7(37)	20	5(25)	23	4(17)	21	4(19)

*Σύνολο μαθητών κατά τάξη, φύλο και βαθμό για τους οποίους είχε εκφραστεί επιθυμία από τη μητέρα σε σχέση με μελλοντική εκπαίδευση.

Σε παρένθεση οι εκατοστιαίες αναλογίες παιδιών που οι μητέρες τους επιθυμούσαν ανωτάτη εκπαίδευση σε σχέση με το σύνολο των μαθητών κατά βαθμό, φύλο και τάξη.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Ποσοστό μητέρων που επιθυμούν Ανώτατη Εκπαίδευση του παιδιού τους κατά φύλο, τάξη και βαθμό

Σχολική επίδοση και συμπεριφορά της μητέρας

Οι Πίνακες 16 και 17 παρουσιάζουν τη θετική και την κριτική συμπεριφορά της μητέρας σε σχέση με την καθημερινή επίδοση του μαθητή. Ο Πίνακας 16 δείχνει τους διαφορετικούς τρόπους επιβράβευσης της μητέρας στην καλή επίδοση του μαθητή σε καθημερινή βάση. Ο συνηθέστερος τρόπος επιβράβευσης γίνεται με τη λέξη «μπράβο». Έγινε στατιστική ανάλυση με χ^2 . Ο τρόπος επιβράβευσης δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τη σχολική επίδοση του μαθητή. Αντίθετα όμως, όπως δείχνει ο Πίνακας 17, ο τρόπος επίπληξης της μητέ-

ρας, σε καθημερινή χαμηλή επίδοση του μαθητή, έχει στατιστικά πολύ σημαντική σχέση με το γενικό βαθμό του παιδιού ($p \leq .0001$). Οι μητέρες των μαθητών με μέσο βαθμό από 8 και πάνω σε καθημερινή, τυχαία, χαμηλή επίδοση συνηθίζουν να εξηγούν στο παιδί τι θα πρέπει να κάνει για να έχει καλύτερα αποτελέσματα και επίδοση. Οι μητέρες μαθητών με βαθμό από 6 και κάτω συνηθίζουν να μαλώνουν και να δέρνουν το παιδί, όταν φέρνει χαμηλό βαθμό κατά τη διάρκεια της εβδομάδας. Μητέρες μαθητών με γενικό βαθμό 4 δεν παρουσιάζουν έντονες αρνητικές αντιδράσεις όταν το παιδί φέρνει χαμηλό βαθμό από το σχολείο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16. Γενικός βαθμός, καθημερινή επίδοση και θετική συμπεριφορά μητέρας

Όταν παίρνει καλό βαθμό

τι κάνετε; Τι λέτε;

Πείτε την πρώτη πιο συνηθισμένη σας αντίδραση

	Β α θ μ ό ς							
	10	9	8	7	6	5	4	Σύνολο
«Μπράβο»	51(56)	39(46)	50(60)	41(51)	46(54)	53(63)	41(52)	321(55)
Φιλί	16(18)	16(19)	13(15)	14(17)	12(14)	12(14)	6(7)	89(15)
Ενθάρρυνση για περισσότερη προσπάθεια	10(11)	13(16)	14(17)	10(12)	7(8)	8(9)	10(13)	72(12)
Άλλα	14(15)	16(19)	7(8)	16(20)	20(24)	12(14)	22(28)	107(18)
Σύνολο	91(100)	84(100)	84(100)	81(100)	85(100)	85(100)	79(100)	589(100)

$\chi^2 = 8.88$, μη σημαντικό

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί της %

ΠΙΝΑΚΑΣ 17. Γενικός βαθμός, καθημερινή επίδοση και θετική συμπεριφορά μητέρας

Όταν παίρνει καλό βαθμό
τι κάνετε; Τι λέτε;
Πείτε την πρώτη πιο
συνηθισμένη σας αντίδραση

Οδηγίες για	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
καλύτερη απόδοση	38(42)	35(42)	25(30)	23(28)	30(36)	23(27)	15(19)	189(32)
Μάλωμα	17(19)	22(26)	28(33)	35(44)	20(23)	33(38)	20(25)	175(30)
Ξύλο	8(9)	6(7)	12(14)	9(11)	20(23)	15(18)	25(31)	95(16)
Αδιαφορία	16(17)	9(11)	5(6)	4(5)	5(6)	6(7)	15(19)	60(10)
Άλλα	12(13)	12(14)	14(17)	10(12)	10(12)	9(10)	5(6)	72(12)
Σύνολο	91(100)	84(100)	84(100)	81(100)	85(100)	86(100)	80(100)	591(100)

$\chi^2 = 62.629, p < .0001$

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί της %

3. Σχολική επίδοση και τρόπος μελέτης

Ο Πίνακας 18 δείχνει τη σχέση της επίδοσης με τον τρόπο μελέτης. Η σχέση είναι στατιστικά σημαντική ($p \leq .0001$). Οι πολύ καλοί μαθητές συνηθίζουν να μελε-

τούν μόνοι, ενώ ο αριθμός των μαθητών που διαβάζουν πάντα «με τη βοήθεια κάποιου» αυξάνει όσο ο βαθμός είναι χαμηλότερος. Η μελέτη των χαμηλόβαθμων μαθητών γίνεται σχεδόν πάντα με την ενεργό συμμετοχή κάποιου (ενήλικα).

ΠΙΝΑΚΑΣ 18. Βαθμολογία μαθητή και τρόπος που διαβάζει

«Με ποιο τρόπο
διαβάζει;»

	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
Μόνος χωρίς παρακολούθηση	31(34)	22(16)	13(15)	8(10)	18(21)	9(10)	12(14)	113(19)
Μόνος αλλά κάποιος κοντά. Έρχεται διαβασμένος	7(8)	15(18)	15(18)	8(10)	10(11)	12(14)	6(7)	73(12)
Μόνος και τον ελέγχει κάποιος στο τέλος	45(49)	35(41)	35(42)	29(35)	15(17)	25(29)	20(24)	204(34)
Πάντα με τη βοήθεια κάποιου	8(9)	13(15)	21(25)	37(45)	44(51)	40(47)	47(55)	210(35)
Σύνολο	91(100)	85(100)	84(100)	82(100)	87(100)	86(100)	85(100)	600(100)

$\chi^2 = 101.3, p < .0001$

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί της %

Οι μητέρες αναφέρουν διαφορετικούς λόγους για τους οποίους βοηθούν τα παιδιά τους στο διάβασμα. Οι Πίνακες 19 και 20 παρουσιάζουν αυτή τη σχέση για τους μαθητές της Α και Β τάξης αντίστοιχα. Ο λόγος που η μητέρα βοηθά το παιδί στο διάβασμα παρουσιάζει στατιστικά σημαντική διαφορά σε σχέση με το βαθμό του

τόσο για την Α τάξη ($p \leq .0005$) όσο και για τη Β ($p \leq .006$). Όσο χαμηλότερος είναι ο βαθμός τόσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό των μαθητών που βοηθιέται στο διάβασμα γιατί, σύμφωνα με τη μητέρα, «δεν συγκεντρώνεται» ή «η ύλη είναι δύσκολη».

ΠΙΝΑΚΑΣ 19. Βαθμολογία μαθητή και λόγος που η μητέρα βοηθάει το μαθητή της Α' τάξης στο διάβασμα

Τον πρώτο κατά σειρά λόγο για τον οποίο βοηθάει το παιδί στο διάβασμα	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
«Δεν συγκεντρώνεται»								
«Δύσκολη ύλη»	12(44)	14(50)	26(76)	25(66)	26(76)	32(91)	28(78)	163 (70)
Ζητάει το παιδί								
Θέλει η μητέρα								
Άλλα	15(56)	14(50)	8(24)	13(34)	8(24)	3(9)	8(22)	69(30)
Σύνολο	27(100)	28(100)	34(100)	38(100)	34(100)	35(100)	36(100)	232(100)

$\chi^2 = 24.209, p < .0005$

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί της %

ΠΙΝΑΚΑΣ 20. Βαθμολογία μαθητή και λόγος που η μητέρα βοηθάει το μαθητή της Β' τάξης στο διάβασμα

Τον πρώτο κατά σειρά λόγο για τον οποίο βοηθάει το παιδί στο διάβασμα	Β α θ μ ό ς							Σύνολο
	10	9	8	7	6	5	4	
«Δεν συγκεντρώνεται»								
«Δύσκολη ύλη»	7(30)	14(52)	17(55)	23(70)	28(85)	29(73)	27(73)	145(65)
Ζητάει το Παιδί								
Θέλει η μητέρα								
Άλλα	16(70)	13(48)	14(45)	10(30)	5(15)	11(27)	10(27)	79(35)
Σύνολο	23(100)	27(100)	31(100)	33(100)	33(100)	40(100)	37(100)	224(100)

$\chi^2 = 24.209, p < .0005$

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί της %

4. Σχέση σχολικής επίδοσης με προσχολική εκπαίδευση και ηλικία που έγινε η εγγραφή στην Α τάξη

Η σχέση μεταξύ της σχολικής επίδοσης και της παρακολούθησης νηπιαγωγείου εξετάζεται χωριστά για τους μαθητές της Α και Β τάξης λαμβάνοντας υπόψη και την ηλικία εγγραφής στο σχολείο. Ο Πίνακας 21 παρουσιάζει τη σχέση για τους μαθητές της Α τάξης. Το ποσοστό των παιδιών που πήγαν στο σχολείο πριν από την ηλικία

των 6 χρόνων ήταν 58% και των παιδιών που είχαν προσχολική εκπαίδευση 63%. Το ποσοστό των παιδιών που πήγαν στο νηπιαγωγείο ήταν παρόμοιο στις δύο ομάδες: 61% των παιδιών που εγγράφηκαν πριν από τα 6 χρ. και 66% των παιδιών που εγγράφηκαν στο σχολείο μετά από τα 6 χρόνια. Παρατηρείται ότι το ποσοστό των παιδιών που έχουν πάει στο νηπιαγωγείο αυξάνει από το χαμηλότερο προς το υψηλότερο σχολικό βαθμό. Δηλαδή, το νηπιαγωγείο φαίνεται να επηρεάζει θετικά

την επίδοση των μαθητών στην Α τάξη, ενώ η εγγραφή στο σχολείο μετά από τα 6 χρόνια δε φαίνεται να επηρεάζει την επίδοση⁷. Η ανάλυση των ίδιων στοιχείων για τους μαθητές της Β τάξης παρουσιάζεται στον Πίνακα 22. Το ποσοστό των παιδιών που πήγαν στο σχολείο πριν από την ηλικία των 6 χρόνων ήταν 52% και των παιδιών που πήγαν στο νηπιαγωγείο 60%. Το ποσοστό των παιδιών που πήγαν στο νηπιαγωγείο ήταν παρόμοιο στις δυο ομάδες:

57% των μαθητών που γράφτηκαν πριν από τα 6 χρόνια και 64% αυτών που γράφτηκαν στο σχολείο μετά από τα 6 χρόνια. Παρατηρείται ότι η επίδοση των παιδιών που πήγαν νηπιαγωγείο επηρεάζεται κάπως, αν και λιγότερο απ' ό,τι φαίνεται να επηρεάζει η επίδοση των μαθητών της Α τάξης. Η εγγραφή στο σχολείο μετά από τα 6 χρόνια δε φαίνεται να επηρεάζει την επίδοση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21. Βαθμολογική κατανομή μαθητών Α' τάξης και σχέση με ηλικία εγγραφής στην Α' και παρακολούθηση Νηπιαγωγείου

Βαθμός Μαθητή	Μαθητές Α' Τάξης και Ηλικία Εγγραφής στην Α'				Σύνολο Μαθητών Μαθητές με ανεξάρτητα από ηλικία εγγραφής	Μαθητές με Νηπιαγωγείο
	Εγγραφή πριν τα 6	Εγγραφή μετά τα 6	Σύνολο Μαθητών που γράφτηκαν μετά από 6	Μαθητές με Νηπιαγωγείο		
10	20(43)	16(80)	26(57)	21(81)	46	37(80)
9	25(57)	21(84)	19(43)	16(84)	44	37(84)
8	25(62)	18(72)	15(38)	8(53)	40	26(65)
7	24(60)	13(54)	16(40)	11(69)	40	24(60)
6	28(67)	15(54)	14(33)	11(79)	42	26(62)
5	22(58)	9(41)	16(42)	7(44)	38	16(42)
4	23(57)	10(44)	17(43)	7(41)	40	17(42)
Σύνολο	167(58)	102(61)	123(42)	81(66)	290(100)	183(63)

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί της %

7. Στην ανάλυση που έκαναν οι Μαράτου και συν. (1988) βρέθηκαν διαφορές στην αναγνωστική ικανότητα και στην αριθμητική επίδοση ανάμεσα στα «μικρά» παιδιά, αυτά δηλαδή που είχαν πάει στο σχολείο μεταξύ 5 χρ. 6 μ. και 5 χρ. 9 μ. και στα «μεγάλα» παιδιά, αυτά δηλαδή που είχαν πάει στο σχολείο μεταξύ 6 χρ. 3 μ. και 6 χρ. 6 μ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22. Βαθμολογική κατανομή μαθητών Β' τάξης και σχέση με ηλικία εγγραφής στην Α' και παρακολούθηση Νηπιαγωγείου

Βαθμός Μαθητή	Μαθητές Β' Τάξης και Ηλικία Εγγραφής στην Α'		Εγγραφή μετά τα 6		Σύνολο Μαθητών ανεξάρτητα από ηλικία εγγραφής	Μαθητές με Νηπιαγωγείο
	Εγγραφή πριν τα 6	Μαθητές με Νηπιαγωγείο	Σύνολο Μαθητών που γράφτηκαν μετά τα 6	Μαθητές με Νηπιαγωγείο		
10	24(56)	21(87)	19	13(68)	43	34(79)
9	19(47)	13(68)	21	17(81)	40	30(75)
8	22(54)	14(64)	19	12(63)	41	26(63)
7	24(61)	12(50)	15	12(80)	39	24(61)
6	20(49)	7(35)	21	11(52)	41	18(44)
5	23(55)	13(56)	19	10(53)	42	23(55)
4	18(42)	6(33)	25	14(56)	43	20(46)
Σύνολο	150(52)	86(57)	139	89(64)	289	175(60)

Σε παρένθεση τα ποσοστά επί της %

Ερμηνεύοντας τα δεδομένα στους Πίνακες 21 και 22, μπορούμε να εκφράσουμε την άποψη ότι η ηλικία και σε μικρότερο βαθμό και το νηπιαγωγείο, δε φαίνεται να είναι από μόνα τους ιδιαίτερα ισχυροί παράγοντες που επηρεάζουν την επίδοση. Η παρέμβαση άλλων κοινωνικών παρα-

γόντων από αυτούς που εξετάσαμε σ' αυτή τη μελέτη, φαίνεται να είναι πιο σημαντικό και να επηρεάζουν και την επίδοση της ηλικίας και του νηπιαγωγείου στη βαθμολογία. Σ' αυτή την εργασία δεν έγινε λεπτομερέστερη ανάλυση γι' αυτό το θέμα.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Μέθοδος δειγματοληψίας, βαθμολογία και κοινωνικά χαρακτηριστικά

Τα πρώτα ενδεικτικά αποτελέσματα της έρευνας παρατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια της συλλογής του δείγματος. Σύμφωνα με τα κριτήρια επιλογής του δείγματος, οι μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα έπρεπε να είναι εγγεγραμμένοι σε σχολεία που περιλάμβαναν στους βαθμολογικούς τους καταλόγους και χαμηλόβαθμους μαθητές δηλαδή με βαθμό 4, 5 και 6.

Η μέθοδος όμως αυτή στην επιλογή του δείγματος απέκλεισε από την έρευνα πολλά σχολεία, δημόσια και ιδιωτικά, αλλά και ολόκληρες περιοχές. Αυτά αντικαταστάθηκαν από άλλες με παρόμοια σύνθεση πληθυσμού, που όμως ανταποκρίνονταν στο κριτήριο του βαθμού. Είναι ενδιαφέρον ότι οι περιοχές που αποκλείστηκαν χαρακτηρίζονται από την υψηλότερη κοινωνικοοικονομική σύνθεση των κατοίκων και από το μεγαλύτερο αριθμό «προνομιούχων» ιδιωτικών και δημοσίων σχολείων. Τα σχολεία αυτά ήταν γνωστά για την επιλογή του διδακτικού προσωπικού και των μαθητών, τις συχνά καλύτερες κτιριακές εγκαταστάσεις, την πλουσιότερη —εμπλουτισμένη— διδακτική ύλη, το πιο ευχάριστο περίγυρο του σχολείου.

Αντίθετα, οι περισσότερες από τις περιοχές που περιλάμβαναν σχολεία με υψηλό αριθμό χαμηλόβαθμων μαθητών (4, 5 και 6), χαρακτηρίζονταν συχνά από τη χαμηλή κοινωνική σύνθεση των κατοίκων και το σχετικά στερημένο σχολικό περιβάλλον. Επίσης, σε περιοχές που βρίσκονταν σχετικά μακριά από το κέντρο της Αθήνας και του Πειραιά βρέθηκαν ανάμεσα στους μαθητές της Α τάξης παιδιά με ειδικά προβλήματα μάθησης, όπως για παράδειγμα με σύνδρομο Down ή κώφω-

ση. Τα σχολεία αυτά, χάρις στην ευαισθησία των διευθυντών και του διδακτικού προσωπικού, αναπλήρωναν την έλλειψη ειδικών σχολείων και κοινωνικών υπηρεσιών.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις, που έγιναν κατά την περίοδο της δειγματοληψίας, επιβεβαιώνουν τη γεωγραφική ανισοκατανομή που υπάρχει στη σχολική επίδοση και αποτυχία στην περιοχή της πρωτεύουσας, ανάλογη με αυτή που υπάρχει μεταξύ των διαφόρων περιοχών της χώρας. Διαπιστώνεται ότι η ανισοκατανομή δεν είναι μόνο γεωγραφική αλλά κυρίως κοινωνική. Οι περιοχές που κατοικούνται από υψηλά κοινωνικά στρώματα έχουν σχολεία με μαθητές που έχουν υψηλή σχολική επίδοση. Η γεωγραφική ανισότητα στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες έχει διαπιστωθεί από πολλούς επιστήμονες σε μελέτες που αναφέρονται στον ελληνικό πληθυσμό (Ηλιού, 1976 και Μυλωνάς, 1982). Ο Θ. Μυλωνάς αναφέρει μεταξύ άλλων ότι η γεωγραφική ανισότητα στην εκπαίδευση παλαιότερα ήταν κατά κάποιο τρόπο θεσμοθετημένη, καθώς υπήρχε ειδική απόφαση οι αριστούχοι απόφοιτοι των ακαδημιών να προωθούνται για διορισμό στο κέντρο. Οι απόμακρες λοιπόν περιοχές, εκτός από άλλες στερήσεις που αντιμετώπιζαν και που είχαν σχέση με τη μόρφωση, είχαν και χαμηλότερης ποιότητας δάσκαλο.

Κοινωνική προέλευση και σχολική επίδοση

Στην έρευνά μας μελετήσαμε ένα επιλεγμένο δείγμα μαθητών, από κανονικά —μη ειδικά— σχολεία, που περιλάμβανε ένα μεγαλύτερο αριθμό χαμηλόβαθμων μαθητών από αυτόν που αναλογεί στο μαθητικό πληθυσμό. Τα δεδομένα έδειξαν ότι η σχολική επίδοση των μαθητών, είναι άμεσα

συνδεδεμένη με την κοινωνική τους προέλευση.

Στο μέρος της έρευνας που παρουσιάσαμε, βρήκαμε ότι απ' όλους τους κοινωνικούς παράγοντες, η μόρφωση της μητέρας φαίνεται να είναι ο πιο ισχυρός, καθοριστικός για τη σχολική επίδοση του κανονικού παιδιού. Η υψηλή επιρροή της μόρφωσης της μητέρας στην επίδοση του παιδιού μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι μητέρες, καθώς είναι υπεύθυνες για την ανατροφή και παρακολούθηση του παιδιού, επικοινωνούν καθημερινά για μακρύτερα διαστήματα μαζί του μεταβιβάζοντάς του τις αξίες τους, τη νοοτροπία τους, τις επιθυμίες και τους στόχους τους. Η επίδραση της μόρφωσης της μητέρας στην επίδοση του παιδιού επιτυγχάνεται μέσα από τη διαμόρφωση ενός ολόκληρου πλέγματος συμπεριφοράς, στάσεων, τρόπου ζωής, που είναι διαφορετικό για το κάθε κοινωνικό στρώμα. Η συμπεριφορά της μητέρας δεν εκφράζει μόνο τη δική της στάση αλλά και του πατέρα. Σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνας μας οι γονείς του δείγματος έχουν κοινή μόρφωση. Η ομοιότητα αυτή στην κοινωνική προέλευση των γονέων μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι έχουν και κοινές απόψεις σε θέματα καθοριστικά για την κοινωνικοποίηση και την ανάπτυξη του παιδιού. Θέματα που, εκτός από το ενδιαφέρον για τη μόρφωση, αναφέρονται στην καθημερινή διαβίωση, στο είδος της γειτονιάς και της κατοικίας, στην οργάνωση της ζωής της οικογένειας, στο μέγεθος της οικογένειας, στην καταναλωτική συμπεριφορά απέναντι σε αγαθά, στην επικοινωνία με συγγενείς, φίλους, με το δάσκαλο και το σχολείο. Όλα αυτά καλλιεργούν ένα ενιαίο κλίμα μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το παιδί, διαμορφώνοντας τις δικές του τάσεις, στάσεις, συμπεριφοράς και αξίες.

Η θετική σχέση ανάμεσα στην επίδοση

και στο μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο των γονιών, στον αριθμό των αδερφών, στην πυκνότητα της κατοικίας, στον αριθμό των βιβλίων και στην προσχολική εκπαίδευση είναι κοινά δεδομένα και άλλων ερευνών που έχουν εξετάσει μερικά ή όλα από τα παραπάνω θέματα (Fraser 1959, Half our Future 1963, Wiseman 1964, Children and their Primary Schools 1967, Douglas 1967, 1971, Davie et al. 1972, Ginsburg 1972, Χασάπης 1978, Παπακωνσταντίνου 1981, Τζάνη 1983, Φραγκουδάκη 1988).

Γονείς που έχουν υψηλότερη μόρφωση έχουν και υψηλότερες προσδοκίες και για τη μόρφωση του παιδιού τους, το ενθαρρύνουν περισσότερο και το προωθούν ακόμα και όταν αυτό έχει περιορισμένες ικανότητες ή διάθεση. Με τη στάση τους αυτή οι γονείς καλλιεργούν τις δυνατότητες του παιδιού για κοινωνικομορφωτική εξέλιξη. Έρευνες έχουν δείξει ότι η στάση και η συμπεριφορά των γονιών επηρεάζει και τη στάση του δασκάλου και όλα αυτά ανεξάρτητα αλλά και μαζί, συσσωρευτικά, επηρεάζουν τελικά την επίδοση του μαθητή (Halsey et al. 1971, Μαρκαντώνης 1961, Robinson 1965, Coleman 1966, Rosenthal and Jacobson 1968, Ginsburg 1972, Isabert-Jamati 1972, Good and Brophy 1974, Νασιάκου 1977, Φραγκουδάκη 1988).

Η έρευνα έδειξε ότι οι περισσότεροι από τους μαθητές με υψηλότερη επίδοση μελετούν μόνοι, ενώ μαθητές με χαμηλότερη επίδοση συνηθίζουν να διαβάζουν με τη βοήθεια κάποιου. Η έρευνα έδειξε ότι οι περισσότεροι από τους χαμηλόβαθμους μαθητές έχουν συχνότερα μητέρα με χαμηλή μόρφωση και πολλές από τις μητέρες αυτές είχαν χαμηλές προσδοκίες για το παιδί. Η βοήθεια επομένως που δίνεται στο παιδί κατά τη διάρκεια της μελέτης μοιάζει με ένεση ή φάρμακο που δίνεται σε ώρα ανάγκης για τη θεραπεία συγκεκριμένου έ-

κτακτου προβλήματος. Δεν αποτελεί μια σταθερή, «προληπτική», συμπεριφορά και «ολική» στάση του περιβάλλοντος απέναντι στη μόρφωση. Σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνάς μας αυτή η «ολική» στάση και αντιμετώπιση προσφέρεται από τους γονείς με υψηλότερα κοινωνικομορφωτικά χαρακτηριστικά.

Η περιπτωσιακή παρέμβαση στη μόρφωση του παιδιού δεν έχει μακρόχρονα και σταθερά αποτελέσματα. Αυτό φαίνεται και από τα αποτελέσματα που βρήκαμε στη σχέση σχολικής επίδοσης και νηπιαγωγείου. Η παρακολούθηση νηπιαγωγείου φαίνεται να έχει μικρή μάλλον σχέση με την επίδοση των μαθητών της Α τάξης και ακόμα λιγότερη με την επίδοση των μαθητών της Β τάξης. Αυτό συμβαίνει γιατί το νηπιαγωγείο λειτουργεί, όπως και το σχολείο, αποκομμένο από το υπόλοιπο περιβάλλον του παιδιού, βασιζόμενο σε πρόγραμμα και στόχους που δεν ταιριάζουν πάντα με αυτούς της οικογένειας και του υπόλοιπου περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο ζει και μεγαλώνει το παιδί. Το νηπιαγωγείο λειτουργεί για ορισμένο χρονικό διάστημα και η επίδρασή του είναι περιορισμένη στο χώρο και στο χρόνο. Φαίνεται ότι βοηθά μόνο στην ομαλότερη ενσωμάτωση του παιδιού στο πρόγραμμα του σχολείου. Δεν παίζει κάποιον αντισταθμιστικό ρόλο, συμπληρώνοντας ή αλλάζοντας τάσεις, στάσεις και αξίες που έχει το παιδί από το σπίτι. Το οικογενειακό και το ευρύτερο περιβάλλον που έχει σχέση με την καθημερινή ζωή του παιδιού επηρεάζουν αποφασιστικότερα τη στάση και τη συμπεριφορά του μαθητή. Αυτή η παρατήρηση έχει διατυπωθεί και σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των διαφόρων αντισταθμιστικών προγραμμάτων που έχουν κατά καιρούς εμφανιστεί σε διάφορες χώρες (Ginsburg 1977). Για παράδειγμα, το πρόγραμμα Head Start που είχε αναπτυ-

χθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής με στόχο την προσφορά αντισταθμιστικής εκπαίδευσης σε παιδιά με διαφορετική κουλτούρα και από χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, φάνηκε ότι δεν ήταν αποτελεσματικό. Η στάση των παιδιών ήταν βαθιά επηρεασμένη από την κουλτούρα μέσα στην οποία ζούσαν. Η αποκομμένη παρέμβαση για τη μετάδοση μιας άλλης, ξένης από το καθημερινό περιβάλλον κουλτούρας, δεν μπορούσε να τα επηρεάσει πολύ δε λιγότερο να τα αλλάξει.

Τα δεδομένα της έρευνας έδειξαν ότι η ηλικία των παιδιών, από μόνη της, δεν φαίνεται να έχει σχέση με τη σχολική επίδοση των μαθητών της Α και Β τάξης. Αυτό το αποτέλεσμα μας επιτρέπει να αναφερθούμε ξανά στο ρόλο της κοινωνικής προέλευσης του μαθητή, που φαίνεται να είναι η αποφασιστικότερη παράμετρος για την επίδοση του παιδιού ακόμα και στην περίπτωση αρνητικών φυσικών παραγόντων, όπως είναι αυτός της μικρής ηλικίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όλα τα δεδομένα της έρευνας υπογραμμίζουν τη μεγάλη σημασία της κοινωνικομορφωτικής προέλευσης του μαθητή. Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα παρατηρούμε ότι:

1. Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα με βάση την εκπαίδευσή του, τόσο υψηλότερη είναι η επίδοση του παιδιού στο σχολείο.
2. Όσο υψηλότερη είναι η κοινωνική θέση των γονιών, έτσι όπως υπολογίζεται με βάση το επάγγελμα του πατέρα, τόσο υψηλότερη είναι η σχολική επίδοση του παιδιού.
3. Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό

επίπεδο της μητέρας, τόσο υψηλότερη είναι η σχολική επίδοση.

4. Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των γονιών τόσο μικρότερος είναι ο αριθμός των παιδιών στην οικογένεια, περισσότερος ιδιωτικός χώρος αναλογεί σε κάθε μέλος της οικογένειας και περισσότερα βιβλία υπάρχουν στο σπίτι.

5. Η σχολική επίδοση είναι συχνότερα υψηλή σε οικογένειες με μικρό αριθμό αδερφών, με χαμηλή αναλογία ατόμων κατά δωμάτιο και με μεγαλύτερο αριθμό βιβλίων.

6. Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας τόσο υψηλότερες είναι οι προσδοκίες της για ανώτερη εκπαίδευση του παιδιού της, ανεξάρτητα από την επίδοσή του.

7. Όσο χαμηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, τόσο χαμηλότερες είναι και οι προσδοκίες της, ακόμα και όταν το παιδί έχει σχετικά καλή επίδοση.

8. Η καθημερινή στάση της μητέρας είναι πιο ενθαρρυντική στα παιδιά με υψηλότερη καθημερινή επίδοση.

9. Η ηλικία του μαθητή στην Α και Β τάξη δεν είναι από μόνη της παράγοντας χαμηλής σχολικής επίδοσης.

10. Το νηπιαγωγείο φαίνεται να βοηθά στην προσαρμογή των μαθητών της Α τάξης κυρίως.

Ο πολιτικός προγραμματισμός για «ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες», με τη θεσμοθέτηση της υποχρεωτικής, δωρεάν και ομοιόμορφης εκπαίδευσης, σύμφωνα με τα στοιχεία της γεωγραφικής ανισοκατανομής στην επίδοση, δεν είναι αποτελεσματικός. Η κατάργηση της βαθμολογίας και ο αυτόματος προβιβασμός σε όλες σχεδόν

τις βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης μεταθέτουν χρονικά το πρόβλημα της άνισης σχολικής επίδοσης, μεταφέροντας την ευθύνη στο μαθητή και στην οικογένειά του, όταν πια καμιά εκπαιδευτική παρέμβαση δεν μπορεί να αλλάξει ένα κοινωνικό προγραμματισμό που διευκολύνει την κοινωνική στασιμότητα. Για την υψηλότερη σχολική επίδοση μεγαλύτερου αριθμού μαθητών και για την προώθηση περισσότερων εκπαιδευτικών ευκαιριών σε περισσότερο πληθυσμό, θα πρέπει να δοθεί έμφαση σε ένα σύνολο παραγόντων, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο ρόλος και η κουλτούρα της οικογένειας, του δασκάλου, του σχολείου, της γειτονιάς, του ολικού περιβάλλοντος, της ποιότητας και της ιδιαιτερότητάς του⁸.

Η Φραγκουδάκη (1985) αναφερόμενη στις κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση, γράφει: «Η κοινωνική προέλευση προσφέρει ακόμα, κι αυτό είναι ίσως περισσότερο σημαντικό από τις γνώσεις κι από την οικειότητα με τα μορφωτικά αγαθά που δίνει η ελεύθερη παιδεία, ένα σύνολο από στάσεις και «συμπεριφορές» απέναντι στη γνώση, την παιδεία και το σχολείο ειδικότερα. Οι «στάσεις» απέναντι στον εκπαιδευτικό θεσμό διαφέρουν έντονα από τη μια κοινωνική τάξη στην άλλη. Και οι διαφορές αυτές αφορούν πλήθος μικρά και μεγάλα θέματα, πολλά από αυτά έμμεσα και λανθάνοντα» (Φραγκουδάκη, 1985, σελ. 164).

8. Στατιστικές αναλύσεις που έγιναν από τον Δ. Γεώργα μετά από την περάτωση του άρθρου αυτού δείχνουν πως και άλλοι παράγοντες, εκτός από τους κοινωνικούς, επιδρούν στην επίδοση των μαθητών στις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού και στη σχολική αποτυχία. Τα αποτελέσματα αυτά θα δημοσιευτούν προσεχώς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Bernstein B. Education cannot compensate for Society. *Report on New Society*, Feb. 26th, 1970, 344-347.
- Γεώργας Δ. και Μίχου-Καρούδη Μ. Κατασκευή κλίμακας για την αξιολόγηση της αριθμητικής σκέψης. *Σχολείο και Ζωή*, 1983, 10.
- Children and their Primary Schools: A Report of the Central Advisory Council for Education (England), vol. I and II, London, H.M.S.O., 1967.
- Coleman J.S. et al. *Equality of Education Opportunity*. Washington D.C., Government Printing Office, 1966.
- Ginsburg H. *The myth of the deprived child*, N. Jersey, Prentice Hall, 1972.
- Good T. and Brophy I. *Looking in Classrooms*. N.Y. Harper and Row, 1973.
- Davie R., Butler N. and Goldstein H. *From Birth to Seven*. London, National Children's Bureau, 1972.
- Douglas J.W.B. *The Home and the School*. London, Panther Books Ltd. 1967.
- Douglas J.W.B., Ross J.M. and Simpson H.R. *All our Future*. London, Panther Books Ltd., 1971.
- Ηλιού Μ. Γεωγραφική κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 1976, 28, 159-174.
- Hasley A.H., Floyd J. and Anderson C.A. (Eds) *Education, Economy and Society*. N.Y., The Free Press, 1961.
- Half our Future: A report of the Central Advisory Council for Education (England) London, H.M.S.O., 1963.
- Isambert-Jamati, V. "Les handicaps socio-culturels" et leur remèdes pédagogiques. Στο *Rapport des sciences fondamentales aux sciences de l'éducation*. Πρακτικά VI διεθνούς συνεδρίου των επιστημών της εκπαίδευσης, τόμ. I, EPI, Παρίσι, 1973, 286.
- Μαρκαντώνης Ι.Σ. *Η σχέση μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίου και εξελίξεων εν τω βίω*. Διδακτορική Διατριβή, Αθήναι, 1961.
- Μιχελουγιάννης Ι., Μακαρώνης Γ., Μπάδα Α. και Παντελάκης Σ. Κινητική ωριμότητα και σχολική απόδοση. *Παιδιατρική*, 1985, 48, 4, 205-211.
- Μυλωνάς Θ. *Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς*. Αθήνα, Γρηγόρης, 1982.
- Νασιάκου Μ. Προσδοκίες της μητέρας, νοημοσύνη του παιδιού και κίνητρα επιτυχίας. Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, 1977.
- Πανοπούλου-Μαράτου Ο. Σόλμαν Μ. και Μίχου-Καρούδη Μ. Τεστ Αναγνωστικής Ικανότητας για παιδιά Α' και Β' Δημοτικού. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 1985, 24, 71-83.
- Πανοπούλου-Μαράτου Ο., Σόλμαν Μ., Γεώργας Δ., Μίχου Μ. και Σώκου-Μπάδα Κ. Σχολική Επίδοση: Κοινωνικοί, ψυχικοί και σωματικοί παράγοντες: Σχέσεις νοητικής εξέλιξης, αναγνωστικής και αριθμητικής επίδοσης με σχολική αποτυχία. *Ψυχολογικά Θέματα*, 1988, 1, 1, 28-40.
- Παπακωνσταντίνου Π. Η ανισότητα στην Ελληνική υποχρεωτική εκπαίδευση. *Πολίτης*, 1986, 44, 46-51.
- Rosenthal R. and Jacobson L. *Pygmalion in the Classroom*. N.Y., Holt, Rinehart and Winston, 1985.
- Rutter M., Tizard J. and Whitmore K. (Eds) *Education, Health and Behaviour*. London, Longmans, 1970.
- Στατιστική της Εκπαίδευσεως κατά το Σχολικό Έτος 1970-71. Δημοτική Εκπαίδευσις, Αθήναι, 1974.
- Στατιστική της Εκπαίδευσεως 1976-1977, Ε.Σ.Υ.Ε., Αθήναι, 1979.
- Τζάνη Μ. *Σχολική επιτυχία: Ζητήματα ταξικής προέλευσης και κουλτούρας*. Αθήνα, 1983.
- Φραγκουδάκη Α. *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης: Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα, Παπαζήση, 1985.

Fraser E.D. *Home Environment and the School*. London, Univ. Press, 1959.

Χασάπης Ι., Τιτοπούλου Β., Σιγάλου Ι. και Κυριαζή-Αλεξίου Γ. Παράγοντες σχετιζόμενοι με την επίδοση των μαθητών στο σχολείο. *Παιδιατρική*, 1978, 41, 271-282.

Wiseman S. *Education and Environment*. Manchester Univ. Press, 1964.

Υπό δημοσίευση

Μακαρώνης Γ., Σώκου-Μπάδα Κ. και Μεγελο-

γιάννης Ι. Σχολική επίδοση: Κοινωνικοί, ψυχικοί και σωματικοί παράγοντες. Μέρος Β. Σωματική υγεία και σχολική επίδοση. *Ψυχολογικά Θέματα*, 1988.

Παπαθεοφίλου Ρ., Σώκου-Μπάδα Κ., Μιχελογιάννης Ι., Μακαρώνης Γ. και Παντελάκης Σ. Σχολική επίδοση: Κοινωνικοί, ψυχικοί και σωματικοί παράγοντες. Μέρος Γ. Ψυχική διαταραχή και σχολική επίδοση. *Ψυχολογικά Θέματα*, 1988.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Ερωτηματολόγιο κοινωνικών δεδομένων και ιστορικό μαθητή

Αριθ. Ερωτήσεις

- 1 Κωδικός αριθμός παιδιού
- 2 Αριθμός κάρτας
- 3 Κωδικός σχολείου
- 4 Περιοχή σχολείου
- 5 1= Δημόσιο 2= Ιδιωτικό
- 6 Τάξη: 1=A 2=B
- 7 Φύλο: 1=Αγόρι 2=Κορίτσι
- 8 Ηλικία σήμερα (σε κατηγορίες 050, 056... 110) και (τετρ. 12-13 χρόνια, τετρ. 14 μήνες)
- 9 Ηλικία που άρχισε σχολείο (χρόνια, μήνες) 500, 501, 502, 503, 504...
- 10 Χρονικό διάστημα που πήγε παιδικό σταθμό ή Νηπιαγωγείο AE=0
1= 0 2= μέχρι 6 μήνες 3= μέχρι 1 χρόνο 4= περισσότερο από χρόνο
- 11 Εγκυμοσύνη
1= φυσιολογική 2= τοξιναιμία 3= αιμορραγία 4= ερυθρά
- 12 Ο τοκετός ήταν
1= φυσιολογικός 2= καισαρική 3= ισχιακή προβολή 4= εμβρυουλκία
- 13 Όταν γεννήθηκε έκλαψε αμέσως; AE= 0
1= Ναι 2= Όχι 3= Δεν ξέρω
- 14 Χρειάστηκε να μπει σε θερμοκοιτίδα;
1= Όχι 2= Ναι
- 15 Τι βάρος είχε όταν γεννήθηκε;
1= κάτω από 2.000 2= 2.050 — 2.500 3= 2.650-3.500 4= 3.500 και πάνω
- 16 Γεννήσατε τότε που το περιμένατε; AE= 0
1= 37-41 βδομάδες 2= πρόωρο 37 βδομάδες 3= υπερώριμο 41 βδομάδες
- 17 Χρειάστηκε να νοσηλευτεί ποτέ σε νοσοκομείο; AE= 0
1= Όχι 2= Ναι
- 18 Εάν ναι,
Πόσες φορές AE=0
- 19 Ηλικίες εισαγωγής: AE=0=1
0-1 2= 1-5 3=5 και πάνω
27 = 1 φορά
28 = 2 φορές
29 = 3 φορές
- 20 Λόγοι εισαγωγής: AE=0
1= περιγεννητικές ανωμαλίες
(ίκτερος, άπνοια, κτλ)
2= λοιμώξεις
3= ατυχήματα, εγχειρήσεις
4= χρόνια νοσήματα
30 = 1 φορά
31 = 2 φορές
32 = 3 φορές
- 21 Χρονικό διάστημα παραμονής: AE= 0
1= λιγότερο από μια βδομάδα (6 μέρες)
2= 7-30 μέρες 3= 31 και πάνω
33 = 1 φορά
34 = 2 φορές
35 = 3 φορές
- 22 Πόσες φορές αρρώστησε φέτος; AE= 0
- 23 Περπάτησε χωρίς στήριγμα AE=0
1= μέχρι 18/12 2= 19-24/12
3= 25 και πάνω 4= δεν θυμάμαι
- 24 Σε τι ηλικία είπε με «έννοια» άλλη λέξη εκτός από το μαμά, μπαμπά (νερό, φαί κλπ.) AE= 0
1= μέχρι 18/12 2= 19-24/12
3= μετά τα 2 χρόνια (25 μήνες και πάνω)
4= δε θυμάμαι

- 25 Πόσα άτομα μαζί με τον (την) μένετε μόνιμα στο σπίτι; ΑΕ= 0
 Ποιά είναι η ηλικία και το φύλο του (της)
 (1= άντρας, 2= γυναίκα)
- 26 πατέρα ΑΕ= 00
- 27 μητέρα ΑΕ= 00
- 28 αδερφού (ής) ΑΕ= 0 44= φύλο 45-46= χρόνια
- 29 αδερφού (ής) » »
- 30 αδερφού (ής) » »
- 31 αδερφού (ής) » »
- 32 αδερφού (ής) » »
- 33 Σε σχέση με τ' άλλα παιδιά, τι σειρά γέννησης έχει ο (η) ΑΕ= 0
- 34 Τι εκπαίδευση έχει ο πατέρας;* ΑΕ= 0
- 35 Τι εκπαίδευση έχει η μητέρα;* ΑΕ= 0
- * 1 = Αγράμματος ή λιγώτερο από 3 τάξεις του Δημοτικού
 2= μέχρι και απόφοιτος Δημοτικού
 3= μέχρι 3 πρώτες τάξεις Γυμνασίου ή απόφοιτος Μέσης Τεχνικής
 4= Απόφοιτος Γυμνασίου ή Ανώτερη Τεχνική Σχολή
 5= Πανεπιστήμιο ή άλλο ισότιμο
- 36 Τι επάγγελμα εξασκεί η μητέρα**; ΑΕ=0
- 37 Ηλικία παιδιού όταν άρχισε η μητέρα να εργάζεται έξω από το σπίτι (σε χρόνια) ΑΕ= 0
- 38 Τι επάγγελμα εξασκεί ο πατέρας;** ΑΕ= 0
- **1 = Υπάλληλοι και ελεύθεροι επαγγελματίες με ανώτατη εκπαίδευση
 2= Ειδικευμένος υπαλληλικός και εμπορικός πληθυσμός με εκπαίδευση Γυμνασίου
 3= Ανειδίκευτοι εργάτες ή κάθε είδος εργάτη ή εμπόρου με εκπαίδευση 4ης Δημοτικού ή λιγώτερη.
 4= Νοικοκυρά
- 39 Μέσα σ' ένα χρόνο, πόσο μένει με το παιδί ο πατέρας ή η μητέρα ΑΕ=0
 1= ποτέ 2= 1-15 μέρες
 3= 16-90 μέρες 4= πάντα
- 40 Η οικογενειακή κατάσταση είναι: ΑΕ= 0
 1= ομαλή 2= χωρισμένοι γονείς
- 41 Πόσα δωμάτια έχετε σπίτι σας; ΑΕ= 0
- 42 Πόσα περίπου βιβλία έχετε στο σπίτι; ΑΕ= 0
 1= Κανένα 2= 1-20 3= 21-50
 4= 51-100 5= 101 και πάνω
- 43 Με ποιο τρόπο διαβάζει ο (η)... ΑΕ= 0
 1= τελείως μόνος (η) χωρίς παρακολούθηση
 2= τελείως μόνος (η) αλλά πρέπει να βρίσκεται κάποιος κοντά
 3= Μόνος (η) αλλά τον ελέγχει κάποιος στο τέλος
 4= Είναι πάντα κάποιος μαζί του (της) και τον (την) διαβάζει
 5= Έρχεται διαβασμένος (η) και δεν χρειάζεται βοήθεια
 6= Δεν γνωρίζω
- 44 Αν βοηθάει κάποιος το παιδί στο διάβασμα γράψτε τον πρώτο κατά σειρά λόγο απ' αυτούς που αναφέρουμε παρακάτω:
 1= Δεν κάθεται μόνο να διαβάσει
 2= Είναι ακόμα αρχή και δεν καταλαβαίνει τι του (της) ζητούν
 3= Είναι πολλή και δύσκολη η ύλη
 4= Δεν τα καταφέρνει μόνο, επειδή δεν είναι αρκετά έξυπνο
 5= Δεν συγκεντρώνεται, θέλει να παίξει, αφαιρείται
 6= Ζητάει το ίδιο το παιδί βοήθεια
 7= Ο δάσκαλος ζητάει από τους γονείς να το διαβάζουν
 8= Δεν γνωρίζω

- 45 Όταν ο (η)... παίρνει καλό βαθμό εσείς τι κάνετε; Τι λέτε; Πείτε μου την πρώτη
 --πιο συνηθισμένη σας-- αντίδραση ΑΕ=0
 1= Του (της) λέω μπράβο
 2= Του (της) λέω ότι τον (την) αγαπώ
 3= Τον (την) φιλάω
 4= Του (της) τάζω κάτι
 5= Του (της) λέω ότι όταν παίρνει καλούς βαθμούς κάνει καλό στον εαυτό του (της)
 6= Του (της) λέω να προσπαθήσει ακόμα περισσότερο
 7= Του (της) λέω ότι με ευχαρίστησε
 8= Τίποτα, δεν αντιδρώ
- 46 Όταν ο (η)... παίρνει κακό βαθμό εσείς τι λέτε; Τι κάνετε; Πείτε την πρώτη
 --πιο συνηθισμένη σας-- αντίδραση ΑΕ= 0
 1= Του (της) εξηγώ πως θα τα καταφέρει καλύτερα
 2= Τον (την) μαλώνω
 3= Τον (την) δέρνω
 4= Του (της) στερώ κάτι που τούχα τάζει
 5= Τον (την) απειλώ ότι θα τον (την) μαρτυρήσω στον πατέρα του (της)
 6= Τον (την) συγκρίνω με άλλα παιδιά που είναι καλύτερα
 7= Του (της) λέω ότι κάνει κακό στον εαυτό του (της)
 8= Του (της) λέω ότι με στενοχωρεί και μ' απογοητεύει
 9= Τίποτα, δεν αντιδρώ
- 47 Τι δουλειά θα θέλατε εσείς να κάνει όταν μεγαλώσει;
 Δηλαδή μέχρι που θα θέλατε να φτάσει στα γράμματα;
 1= Κατώτερη
 2= Μέση
 3= Ανώτερη
 4= Ανώτατη
 5= Αναποφάσιστη
- 151 α, α παιδιού
- 152 Κάρτα 4
- 153 Αριθμός αδερφών, μη περιλαμβανομένου του παιδιού που εξετάζουμε
- 154 Αριθμός ατόμων (δεκαδικός αρ. τετρ. 14 ακέραιος, 15 δεκαδικός)
 Αριθμός δωματίων
- 155 Ύπαρξη νεότερου αδερφού 1 = Ναι
2 = Όχι
- 156 Μοναχοπαίδι 1 = Ναι
2 = Όχι
- 157 Το πρώτο παιδί αλλά όχι μοναχοπαίδι 1 = Ναι
2 = Όχι
- 158 Παιδί μένει:
 1= με γονείς
 2= μόνο με μητέρα
 3= μόνο με πατέρα
 4= μόνο με άλλους
- 159 Παιδί:
 1= Δεν γεννήθηκε δίδυμο
 2= Γεννήθηκε δίδυμο
 3= Γεννήθηκε δίδυμο και πρόωρο

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Συνεργάτες της έρευνας

Κύρια ερευνήτρια-Συντονίστρια έρευνας: Κατερίνα Σώκου-Μπάδα, Κοινωνιολόγος, Υπεύθυνη ερευνητικών προγραμμάτων, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (Ι.Υ.Π.)

Συμμετοχή στη συλλογή κοινωνικών δεδομένων:

Ε. Αγάθωνος, Ψυχολόγος-Κοινωνική Λειτουργός, Διευθύντρια Τομέα Οικογενειακών Σχέσεων.

Σύμβουλος στη μεθοδολογία, υπεύθυνος μέρους της στατιστικής ανάλυσης, υπεύθυνος δοκιμασίας αριθμητικής ικανότητας:

Δ. Γεώργας, Ψυχολόγος, Καθηγητής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Συνεργάτης του Ι.Υ.Π.

Επιστημονικός σύμβουλος προγράμματος:

Σ. Δοξιάδης, Καθηγητής Παιδιατρικής, Πρόεδρος στο Ίδρυμα Ερευνών για το Παιδί, Πρόεδρος του Ι.Υ.Π. κατά την περίοδο της έρευνας.

Υπεύθυνος παιδιατρικών εξετάσεων και δοκιμασίας κινητικής ωριμότητας:

Γ. Μακαρώνης, Παιδίατρος, Διευθυντής Παιδιατρικής Κλινικής Νοσ. Παίδων Αγ. Σοφία, Συνεργάτης του Ι.Υ.Π.

Υπεύθυνος δοκιμασίας κινητικής ωριμότητας και παιδιατρικών εξετάσεων:

Ι. Μιχελιογιάννης, Παιδονευρολόγος, Επίκ. καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης, Συνεργάτης του Ι.Υ.Π.

Διεξαγωγή ψυχολογικών δοκιμασιών:

Μ. Μίχου, Ψυχολόγος, Συνεργάτης του Ι.Υ.Π. κατά την περίοδο της έρευνας.

Υπεύθυνη ψυχολογικών εξετάσεων: τεστ νοημοσύνης και τεστ αναγνωστικής ικανότητας:

Ο. Πανοπούλου-Μαράτου, Ψυχολόγος, τ. Αναπλ. καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, Συνεργάτης του Ι.Υ.Π.

Επιστημονικός σύμβουλος προγράμματος:

Σ. Παντελάκης, Παιδίατρος, Διευθυντής Παιδιατρικής Κλινικής Νοσ. Παίδων Αγ. Σοφία, Διευθυντής στο Ι.Υ.Π. κατά την περίοδο της έρευνας, Συνεργάτης του Ι.Υ.Π.

Υπεύθυνη δοκιμασίας ψυχικής διαταραχής:

Ρ. Παπαθεοφίλου, Παιδοψυχίατρος, Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, Συνεργάτης του Ι.Υ.Π.

Υπεύθυνος ακουομετρικών εξετάσεων:

Ι. Πετζεμάκης, Ωτορινολαρυγγολόγος, Συνεργάτης του Ι.Υ.Π.

Συνεργάτης στη στατιστική ανάλυση μέρους των κοινωνικών δεδομένων:

Ε. Σεραφίδου, Στατιστικολόγος, Διευθύντρια Τομέα Στατιστικής και Τεκμηρίωσης, Ι.Υ.Π.

Συμμετοχή στη συλλογή κοινωνικών δεδομένων:

Μ. Σόλμαν, Ψυχολόγος, Συνεργάτης του Ι.Υ.Π. κατά την περίοδο της έρευνας.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε θερμά το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, τις Σχολικές Επιθεωρήσεις, τα σχολεία, τους δασκάλους, τους γονείς και τους μαθητές που συνεργάστηκαν μαζί μας για τη διεξαγωγή της έρευνας. Ευχαριστούμε θερμά όλους τους συνεργάτες.